

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
Madde 16 Kapsamında

YARGISIZ İNFAZLAR RAPORU

“Çoğunluğu, Kara Yolları Trafik Kanunu veya Kabahatler Kanununa göre işlem yapıp, yargı sürecine dahil edilmesi yerine, PVSK madde 16’ya eklenen “**Öngörü, Makul Şüphe ve Taktir**” gibi soyut kavramlara kendince bazı anlamlar yükleyen ‘**zanlı polis**’ 410’dan fazla sivil insanı ölümlerle cezalandırdı”

Raportörler
Mehmet Tursun
Av. Sinem Hun

Norveç
Helsinki Komitesi

”Bu rapor, Norveç Helsinki Komitesi desteğiyle hazırlanmıştır. Rapor içeriğinden tamamıyla Baran Tursun Vakfı sorumlu olup, rapor, Norveç Helsinki Komitesi'nin görüşlerini yansıtmamaktadır”

TÜRKİYE: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu Madde 16 Kapsamında Yargısız İnfazlar-Türkiye Raporu, yaşam hakkı ihlallerini azaltmak, ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalarına erişimi sağlamak amacıyla, Norveç Helsinki Komitesi¹ tarafından Baran Tursun Vakfı'na sağlanan finansal destek ile görevlendirilen uzman Raportörler Mehmet Tursun ve Av. Sinem Hun tarafından Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmıştır.

Yaşamı Koruma **Protecting Life**

¹ Norveç Helsinki Komitesi INT-ECS2021-009 Kodlu destek

İÇİNDEKİLER

I.	ÖZET.....	5
II.	GİRİŞ.....	6
III.	KAPSAM VE METODOLOJİ.....	7
IV.	HUKUKİ ÇERÇEVE.....	8
V.	PVSK MADDE 16 KAPSAMINDA YARGISIZ İNFAZLAR.....	10
	A. Baran Tursun Vakfı ve İnsan Hakları İzleme.....	12
	B. Dur İhtarına Uymama.....	15
	C. Vakaların Takibi ve Kapsamı.....	16
	D. Vakaların Kategorilere Göre Dağılımı (Tablo).....	17
	E. Vakaların Cinsiyete Göre Dağılımı (Tablo).....	17
	F. Dar / Vakaların Yaşa Göre Dağılımı (Tablo).....	18
	G. Geniş / Vakaların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Tablo).....	18
	H. Vakaların İllere Göre dağılımı (Tablo).....	19
	İ. Gözaltında Gerçekleşen Ölümler.....	20
	J. Polis Gücüne İtibar kazandırma.....	21
	K. Polis Aracı Çarpması Sonucu Gerçekleşen Ölümler.....	21
VI.	SİLAHLARIN KADINLARA KARŞI KULLANILMASI.....	23
	A. Yargısız İnfaz Edilen Kadınlar.....	23
	B. Yaşam Hakkı İhlal Edilen Kadınlar (Tablo).....	23
VII.	SİLAHLARIN ÇOCUKLARA KARŞI KULLANILMASI.....	26
	A. Yaşama Hakkı İhlal Edilen Çocuklar (-18).....	26
	B. Yaşama Hakkı İhlal Edilen Çocukların Bölgesel Dağılımı (Tablo).....	27
VIII.	CEZASIZLIK.....	27
	A. Cezasızlık ve Süreçleri.....	27
IX.	ADİL YARGILAMA.....	29
	A. Adillik Değerlendirmesi.....	30
	B. Aleni Yargılama.....	32
	C. Makul Süre.....	32
X.	ADALETE ERİŞİM.....	33
XI.	KOLLUĞUN ZOR VE SİLAH KULLANMASINA DAİR ULUSLARARASI BELGELER.....	35
	A. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu - Hukuk Uygulayıcıları için Davranış Kuralları.....	35

B. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi - 690 Sayılı Polis Hakkında Bildiri...35	
C. Birleşmiş Milletler Hukuk Uygulayıcılarının Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel Prensipler.....36	
D. Birleşmiş Milletler Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu - Minnesota Protokolü.....37	
E. Hukuk Uygulayıcıları İçin 10 Temel İnsan Hakları Standardı.....39	
F. Usule Uygun Polislik Prensipleri.....39	
XII. AİHS ÇERÇEVESİNDE AİHM KARARLARI.....41	
A. Bektaş ve Özalp - Türkiye Kararı.....41	
B. Gongadze - Ukrayna Kararı.....43	
C. Gözaltında Gerçekleşen Ölüm ve Kötü Muamele Vakaları.....44	
XIII. AİHS ÇERÇEVESİNE TÜRKİYE YARGI KARARLARI.....46	
XIV. AİHS ÇERÇEVESİNE YAŞAM HAKKINA DAİR DEVLETLERİN	
YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....47	
A. Negatif	
Yükümlülükler.....47	
B. Pozitif	
Yükümlülükler.....48	
C. Usuli Yükümlülükler.....48	
XV. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MEKANİZMALARINDA TÜRKİYE'DE POLİS	
ŞİDDETİ VE YARGISIZ İNFAZLAR.....49	
XVI. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ.....52	
XVII. SONUÇ VE TAVSİYELER.....54	

I. ÖZET:

Merkezi İzmir'de olan Baran Tursun Vakfı (BTV), 2010 yılından beri polis şiddeti ve yaşam hakkı ihlalleri ekseninde faaliyetlerini yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. BTV, Devletin en önemli ve tartışmasız yükümlülüğünün yaşam hakkını koruma yükümlülüğü olduğu bilinciyle polisin orantısız şiddeti sonucunda yaşamını kaybedenlerin dava dosyalarını takip etmekte, veri tabanı oluşturmakta ve bu konuda bir haritalama çalışması yürütmektedir. Bu haritalama çalışması sonucunda elde edilen bilgiye göre yaşamı korumakla görevli kolluğun makul olmayan ölçüde ateşli silah kullanımı veya kötü kullanımı sonucunda 2007-2021 yılları arasında 410'dan fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Bu sayı Türkiye'de yaşam hakkının hem yasalarda hem de uygulamalarda ne düzeyde korunduğunu analiz etme ve raporlama gerektiğini zorunlu kılmıştır.

Raporun '*PVSK Madde 16 Kapsamında Yargısız İnfazlar*' başlıklı kısmında Baran Tursun Vakfı'nın mağdurlar ve tanıklarla birebir veya online olarak gerçekleştirdiği görüşmeler ve insan hakları izleme faaliyeti neticesinde topladığı nitel ve nicel veriler doğrultusunda, polisin orantısız şiddetinin kimlere karşı, nasıl, hangi araçlarla yöneldiği; yönelen bu şiddetin soruşturma ve kovuşturma makamlarınca nasıl 'meşrulaştırılarak' hukuk alanının dışına itildiği, yakınlarının kaybı ve davaların takibi ile başa çıkmaya çalışan ailelerin acı deneyimleri ve beyanlarıyla ortaya konmaktadır. Örneğin, makul şüphe, öngörü ve takdir gibi soyut kavramlara dayanarak mağdur ailelere karşı olur olmaz misilleme davaları açılmakta, mağdur aileler kötü ve küçültücü muamelelere maruz kalmaktadırlar.

Öte yandan, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu ve ilgili mevzuat uluslararası standartlara uyumluluk izlenimi vermesine karşın, uluslararası belge ve sözleşmelerin polis şiddeti ve yargısız infazlara yönelik kuvvetli mesajlarının uygulamaya yansıtılmadığı, Baran Tursun Vakfı tarafından tespit edilip, izlenen yüzlerce ölümlü vakadan anlaşılmaktadır. Raporun '*AIHS Çerçevesinde AIHM Kararları*', '*AIHS Çerçevesinde Türkiye Yargı Kararları*', '*AIHS Çerçevesinde Yaşam Hakkı ve Devletin Yükümlülüğü*' ile '*Birleşmiş Milletler Mekanizmalarında Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar*' başlıklı bölümleri ulusal uygulamalar ile uluslararası mevzuat arasındaki uyumsuzlukları ortaya koymakta, önemli hukuki boşlukları tespit etmektedir.

Gerek yaşam hakkı ihlallerinde, gerekse toplumda gelişen hak arama bilinci ve toplumsal reflekslere karşı polisin uyguladığı orantısız kuvvetin cezasız kaldığı yönünde toplumda çok kuvvetli algılar oluşmuştur. Raporun 'Cezasızlık' bölümünde işte bu algıların nasıl oluştuğu ele alınmaktadır. Özellikle, kolluğun uluslararası insan hakları hukukunun "ölçülülük ve gereklilik" ölçütlerine uyma zorunluluğunun idari makamlarca önemsenmemesi ve devlet yetkililerinin tavrı ve demeçleri ile suçluyu koruma ve kollama algısı oluşturduklarının üzerinde durulmaktadır.

Raporun dikkate değer kısımlarından biri de kırılgan gruplara yönelik veri ve vakalara belki de ilk kez yer verilmesidir. Polisin makul olmayan ölçüde silah kullanımı veya ölümcül silah kullanması sonucunda çocuk ve kadınların ölümüyle sonuçlanan vakalar

ele alınırken, polisin şiddeti söz konusu olduğunda bu grupların nasıl iki kere mağdur edildiklerine de değinilmektedir.

Baran Tursun Vakfı, sivillerin ölümü ile sonuçlanan olaylarda polise yönelen bir şiddet olmadığı, polis ile silahlı çatışmaya girilmediği, devletin icraatına silahla karşılık verilmediği, ceza hukuku kapsamında başkasının can ve mal güvenliğine yönelik bir şiddet ve tasallut olmadığı halde, yargısız infazların gerçekleştiğini tespit etmiştir. Raporun sonuç bölümünde bu türden yargısız infazların bir daha gerçekleşmemesi için Devlete yönelik tavsiyelere yer verilmiştir.

II. GİRİŞ

Bu rapor, çoğunluğu esasında Karayolları Trafik Kanununun 47.maddesine ve Kabahatler Kanunu'na göre işleme tabi tutulması gereken 410'dan fazla vakanın yaşamı korumakla görevli polislerin, makul olmayan ölçüde silah kullanımı veya kötü kullanımı sonucunda ölümlerle sonuçlanmasını, Türkiye'de yaşama hakkının hem ulusal ve uluslararası mevzuat hem de uygulamada ne düzeyde korunduğunu inceleyerek hazırlanmıştır.

Bu raporun yazılma amacı konuyla ilgili ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalarına erişimde kullanılacak bir belge vücuda getirerek sivil toplum örgütlerine bu konuda bir savunuculuk materyali ortaya koymaktır. Bununla birlikte, Türkiye'de yaşam hakkının hem mevzuat hem de uygulamada ne düzeyde korunduğunu analiz ederek PVSK'nın iyileştirilmesine de katkı sağlamaktır. Ayrıca, konuyla ilgili uluslararası hukuk belgelerine, AİHM ve Birleşmiş Milletler mekanizmalarına yer vererek okuyucuya ulusal ve uluslararası hukuk karşılaştırması yapma imkanı da sunmaktadır. Bu yönüyle rapor, hem ulusal hem de uluslararası ilgili hukuk konusunda bilgilendirme yapma amacı taşımaktadır.

Bu üç amaç ekseninde rapora bakıldığında, raporun V, VI ve VII. bölümleri sivil toplum örgütlerinin savunuculuk faaliyetlerinde çokça yararlanacağı info grafiklerle görselleştirilmiş nitel ve nicel veriler barındırmaktadır. Baran Tursun Vakfı veri bankasından alınan bu verilerden özellikle kadın ve çocuklara yönelik veriler ilk kez bir veri seti halinde bir araya getirilmiştir.

Raporun IV,IX,X,XI ve XII. bölümleri ise ulusal hukuki çerçeve, cezasızlık, adalete erişim, adil yargılama gibi genel hukuki konseptlerle ilgili polis şiddeti ve yargısız infazlar bağlamında bilgi vermeyi hedeflemektedir. XIII, XIV, XV ve XVI. bölümleri ise uluslararası hukuki çerçeveye odaklanmakta ve Türkiye'deki uygulamalar uluslararası hukuk ve yargı kararları ekseninde analiz edilmektedir. Raporun son kısmındaki tavsiyeler bölümü ise bir daha polis şiddeti temelli yargısız infazlar yaşanmaması için alınması gereken tedbir ve aksiyonlara dairdir.

Rapor, Norveç Helsinki Komitesi tarafından Baran Tursun Vakfı'na sağlanan finansal destek ile görevlendirilen uzman Raportörler **Mehmet Tursun ve Av. Sinem Hun** tarafından Türkçe ve İngilizce dilinde hazırlanmış olup 30 Kasım 2021 tarihinde tamamlanmıştır.

Ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalara bu raporun dağıtımını sağlanacaktır. Raporun ihtiva ettiği tavsiyelerin uygulamasının takibi için Baran Tursun Vakfı tarafından bu rapor her 2 yılda bir güncellenecektir.

III. KAPSAM VE METODOLOJİ

Yukarıda da açıklandığı üzere Rapor, polise şiddet uygulamayan, polis ile çatışmaya girmeyen, başkasının can ve mal güvenliğine yönelik bir eylemi olmayan 410'dan fazla sivilin ölümüyle sonuçlanan vakayı, özellikle, polisin aşırı güç kullanması ile meydana gelen yargısız infazları, ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinin ışığında analiz etmektedir.

Raporun hedef kitesi; başta Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi olmak üzere, uluslararası insan hakları mekanizmaları, üniversitelerin, insan hakları kürsüleri, Hukuk Fakülteleri, Barolar, kanun koyucu sıfatı ile TBMM üyeleri, İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün tüm birimleri, konuyla ilgili temel insan hakları konusunda savunuculuk yürüten tüm ulusal Sivil Toplum Örgütleri, polis şiddeti ve yargısız infaz sonucu yakınlarını kaybeden mağdurlar ve tanıklardır.

Raporda iki veri toplama ve analiz etme yönteminden yararlanılmıştır: Hukuki incelemeyi de kapsayan ulusal ve uluslararası hukukun anlatıldığı bölümlerde literatür taraması yapılarak hukukun girift, karmaşık dilinden uzakta sade, anlaşılır, pratiğe dönük bilgiler verilecek şekilde bir derleme yapılmıştır. Diğer yandan, 2007 yılından beri polis şiddeti ve yargısız infaz vakalarını gözlemleyen ve takip eden Baran Tursun Vakfı alan ve gözlem çalışmalarıyla depoladığı Veri Bankasından², STÖ raporlarından ve açık kaynaklardan

² Baran Tursun Vakfı, Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası, <https://barantursun.uwazi.io/tr/>.

elde edilen nitel ve nicel verilerden faydalanılarak hem politik ve hukuki bir durum analizi yapılmış hem de toplanan veriler görselleştirilmiştir.

Nitel veriler, Baran Tursun Vakfı'nı Veri Bankasında bulunan, polis şiddeti sonucunda yargısız infaz edilenlerin yakınları, mağdurları ve olay tanıklarıyla birebir veya online şeklinde yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen verilerdir. Bu verilerin toplanması, işlenmesi ve saklanması süreçlerinde BTV, Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun da dahil olmak üzere tüm ulusal ve uluslararası mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerine uygun davranmıştır.

Bu rapor, 73'ü kadın, 94'ü çocuk olmak üzere, toplam 411 ölümcül vakaya dayanılarak detaylandırılmıştır.

IV. HUKUKİ ÇERÇEVE

İnsan hakları değer sırası bakımından ilk ve temel olan yaşam hakkı, kamusal makamlar tarafından öldürülmeme ve yaşama yönelik tehlike ve risklere karşı yine kamusal otoriteler tarafından korunma hakkını içerir. Kısaca yaşam hakkı öldürülmeme hakkıdır.³

İnsan haklarına saygı yükümlülüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf devletlerin yetki alanları içinde bulunan herkesin, Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını gerektirir. AİHS 2. maddeye göre herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilmez.⁴

Yaşam hakkı, temel hak ve özgürlükleri koruyan ulusal ve uluslararası belgelerin önemli çoğunluğunda birinci sırada yer almaktadır. Yaşam hakkı "İnsan Yaşam"ını korumaya yönelik ulusal ve uluslararası belgelerde referans hale getirilmiş ve bu referanslar ışığında bazı devletler ilkesel düzenlemeleri kanun haline getirmiştir.

Bu ilkesel düzenlemelere rağmen Türkiye'deki sorun; Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanun (PVSK) kapsamında silah kullanan polisin '**en kutsal, en tartışmasız hak bir insanın yaşama hakkıdır**' ifadesinden ne anladığı sorunudur.

PVSK ülkedeki politik koşullar değiştikçe, değişikliğe uğrayan kanunlardandır. 02 Haziran 2007 tarihinde; "*Terör eylemlerinin yaygınlaşması, şikayetlerin çoğalması ve suç oranlarında ki hızlı artış*" gibi gerekçelerle, PVSK'da bazı değişiklik yapılmıştır. Başta "**zor**

³ Çiftçioğlu, Cengiz Topel, "Yaşama Hakkı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2012(103), 137-168, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1230>

⁴ Avrupa Konseyi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 1950, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, 6.

ve silah kullanma” olmak üzere, ilk defa kanunla düzenlenen **“durdurma ve kimlik sorma”** yetkisi de bu değişiklikle kolluğa verilmiştir.

27.03.2015 tarihinde yürürlüğe giren 6638 sayılı İç Güvenlik Kanunu'nda tekrar bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle, PVSK 16. maddesine **“makul şüphe, öngörü ve takdir”** gibi yeni kavramlar eklenmiştir.

PVSK' ya Haziran 2007 yılında **“durdurma ve kimlik sorma”**, Nisan 2015 yılında da **“makul şüphe, öngörü ve takdir”** gibi soyut kavramlara dayalı yapılan değişikliklerle, polise ölümcül güç kullanma konusunda geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Bu takdir ile keyfi durdurmalar, aramalar ve tereddüt etmeden ölümcül güç kullanma eylemleri artarak devam etmiştir. Polisin her an silahını çekebileceği, ateş edebileceği ve şiddet kullanabileceğine dair toplumda ciddi kaygılar oluşmuştur.

Kaldı ki bu kaygılar, işbu raporda da görüleceği üzere nedensiz değildir: Baran Tursun Vakfı'nın; yargısal ve yargısal olmayan mekanizmalarda insan hakları ihlallerini izleyerek ve davaları takip ederek oluşturduğu veri bankasına göre⁵ 2007 ve 2021 tarihleri arasında polise karşı şiddet kullanmayan, polisle çatışmayan, çoğunluğu Kabahatler Kanununa veya Karayolları Trafik Kanununa muhalefetten işleme tabii tutulması gerekirken; makul şüphe, öngörü ve takdir gibi soyut kavramlara her polisin kendince bir anlam yüklemesi sonucunda, aralarında çocukların ve kadınların da olduğu 410'dan fazla kişi polis tarafından yargısız infaz edilmiştir.

Öte yandan, başta öldürücü güç olmak üzere, polisin güç kullanımına ne zaman ve nasıl başvurabileceğini düzenleyen ulusal mevzuat yanında uluslararası mevzuat ve standartlar da mevcuttur. Birleşmiş Milletler Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler, polisin güç kullanımını düzenleyen en önemli uluslararası belgedir.⁶

Ulusal ve uluslararası belgelerde polisin öldürücü güç kullanmasının birinci koşulu, şüphelinin eyleminin kendisine veya bir başka şahsın ölümüne veya vücudunda bariz yaralanmaya yol açma eylemini agresif olarak kullanması ile orantılıdır.⁷ Bu orantı ve gereklilik aynı zamanda meslek eğitimlerinde öğretilmektedir. Polis tapu dairesinde, nüfus dairesinde çalışan normal bir memur değildir. Yaşamı korumakla görevli, bu yönde eğitilmiş ve donatılmış bir güvenlik uzmanıdır. Polisin aldığı eğitim ve donatılarla ölümcül güç kullanmasının tamamen profesyonel bir şekilde uygulanması mümkün ve gereklidir.

⁵ Baran Tursun Vakfı, *Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası*, <https://barantursun.uwazi.io/tr/>.

⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler, *Hukuk Uygulayıcılarının Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel Prensipler*, 07.09.1990, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/BASICP~3.PDF>, XII. Bölüm.

⁷ Kolluk Güçlerinin Zor ve Silah Kullanmalarına dair Temel Prensipler, <https://hukukbook.com/kolluk-guclerinin-zor-ve-silah-kullanmalarina-dair-temel-prensipler/>

Bittner (1991:42) “polislin zor kullanma kapasitesine sahip olma rolünün, polislik mesleğini anlamının temeli olduğunu” ileri sürmektedir.⁸

Öte yandan, yaşamı korumakla görevli polis gücünün, ölümcül güç kullanabileceği ve hangi koşullarda silahını ateşleyebileceğine, AİHS m. 2/2-c’ de öngörmüştür. Bu öngörü ile öldürmeyi hukuka uygun kılan istisnaları sıralarken, özellikle polisle çatışmayı, polise şiddet uygulamayı, yıkıcı bir etkiden kurtulmayı ve yaşamı koruma önkoşuluna bağlamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesi:

Yaşam hakkı 1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez. 2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurma keskin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması için;
- (b) Usulüne uygun olarak yakalamak için veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
- (c) Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.⁹

Kamu düzenini korumakla görevli polisle silahlı çatışma, polise şiddet uygulama, devlet otoritesine karşı ayaklanmanın bastırılması, başkasının can ve malına yönelik ölümcül tehdit oluşturulması halinde, devlet organlarına yaşama hakkı ihlallerinde bulunma veya yargısız infaz gerçekleştirme istisnalarından sayılabilir. (Bakınız dip not 9)

V. PVSK MADDE 16 KAPSAMINDA YARGISIZ İNFAZLAR

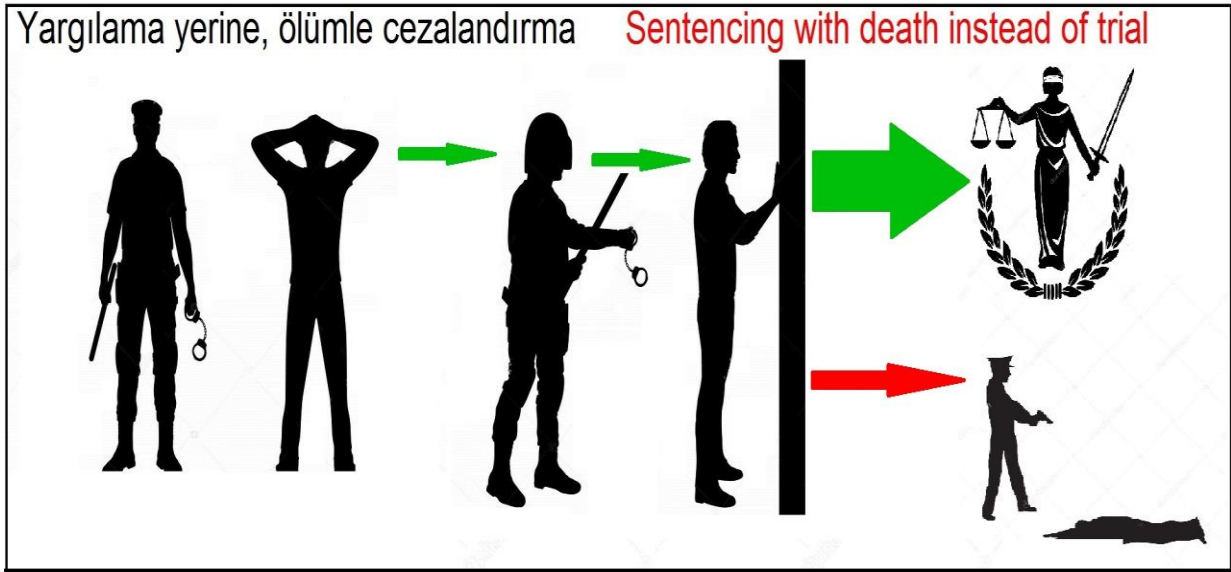
Yargısız İnfaz, bir yasal otoritenin ya da mahkemenin izni olmadan verilen fiziksel cezalandırmaya verilen isimdir. Genel olarak tehlikeli derecede yıkıcı bir etkiden kurtulmak isteyen bir devlet organı tarafından uygulanabilir.¹⁰ Bu devlet organı da genellikle ülkedeki hakim kolluk gücüdür.

Türkiye’de kolluk, uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde “ölçülülük” ve “gereklilik” kavramlarını geniş değil, dar yorumlamakta ve bunun sonucunda kişileri yargı sürecine dahil etmek, cezalandırmayı yargıya bırakmak yerine; yasal yetkilerini aşarak öldürme fiilini gerçekleştirmeyi kimi durumlarda kanuni görev yapmaktadırlar.

⁸ Altıntop, Serkan, “Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223133>, 873-904.

⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap/Sayfa 4, <https://www.anayasa.gov.tr/media/5803/aihsmad2yasamhakkı.pdf>

¹⁰ Türk Hukukunda Yaşam Hakkı Raporu, M. Sezgin Tanrıkulu 2006 sayfa 53-54-65: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-66-255>. Yazar ve tarih?

Özellikle 14 Haziran 2007 tarihinde 5681 sayılı PVSK'da yapılan değişiklikle polislin ateşli silah kullanma konusunda artırılan yetkilerine tereddüt göstermeden başvurması sonucunda yaşam hakkı ihlallerinde önemli bir artış gözlemlenmiştir. Kolluk makul şüphe, öngörü ve takdir gibi soyut kavramlara kendince bazı anlamlar¹¹ yükleyerek, orantısız ve ölümcül güç kullanmada 'son seçenek' yerine 'ilk seçenek' olarak çekinmeden tereddütsüz silah kullanmasını 'kanuni görev' olarak anlamaktadır. Ölümlle sonuçlanan vakalarda sanık sıfatıyla yargılanan polisler, genellikle "Biz kanuni görevimizi yaptık" şeklinde özetlenebilecek savunmalar yapmışlardır. Polisler, bu savunmalarıyla, yasanın öngördüğü gibi "son seçenek" olarak silah kullanmaları gerekirken, PVSK'nın zor ve silah kullanma maddesine kendilerince yükledikleri bir anlamla "ilk seçenek" olarak algılamaktadır. Polislin bu algısı, otoriter ve totaliter rejimler bir yana, demokratik ülkeler arasında yer alan Türkiye'yi, polislin insanları öldürme oranının yüksek olduğu ülkeler arasına gösterildiği değerlendirilmiştir.

Kolluğun, kötü muamele, insan öldürme ve hatta kameraların önünde şiddet uygulaması her gün artarak devam etmekte kamuoyu vicdanında ve devlet organlarında olağan hale getirilmeye çalışılmaktadır. Polislin, olağanlaşan şiddete tereddüt göstermeden başvurması sonucunda, yaşam hakkı ihlallerinde önemli artışlar meydana gelmektedir: son birkaç yıl içinde, 30 kişi gözaltı merkezlerinde olmak üzere, 410'dan fazla sivilin ölümünden polis sorumlu tutulmuştur.

Bu da göstermektedir ki kolluk, yaşama hakkını sürekli ve çekincesiz biçimde ihlal etmektedir. Kolluğun bu ihlalleri dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürmesinden tutun, gözaltındaki ölümlere kadar, çok geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Yargısız infaz fiili, polislin adeta olağan görevleri gibi gösterilmeye çalışılmış, bu da hiçbir vicdanın kabul edemeyeceği olağanlaşan yargısız infazlara dönüşmüştür.

¹¹ Baran Tursun Vakfı, *Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası*, <https://barantursun.uwazi.io/tr/>.

Kolluğun barışçıl gösterilerde, kendiliğinden gelişen toplumsal olaylarda veya alelade bir olayda orantısız güç kullanımına, makul olmayan ölçüde silah kullanımına veya gücün kötüye kullanımına karşı etkin soruşturma ve adil yargılama pratikleri cılızdır. Bu da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 2/1 maddesine göre “yaşamı yasayla koruma yükümlülüğünü” işlevsiz hale getirmektedir.

PVSK madde 16'dan yetki alan polis, birkaç yıl içerisinde aralarında bebeklerin, çocukların ve yetişkinlerin de olduğu yüzlerce kişinin ölümünden sorumlu tutularak yargılanmış; ancak bu davaların büyük çoğunluğu cezasızlıkla sonuçlanmış ve çok az bir kısmı da sembolik ceza veya ertelenmiş cezalarla kapatılmıştır.

Failin polis olduğu bu neviden davalarda, yargı açıkça taraf olmuştur. Yargının bu tarafgir müsamahası sonucunda, Türkiye'de polisin sivil insanlara yönelik yaşam hakkı ihlalleri artmış, 410'dan fazla sivil insanın yaşam hakkı ihlallerini adeta teşvik edilmiştir.¹²

AYDIN BEDİRHAN / Rüştü Ünsal PMYO Öğretim Görevlisi / 3.Sınıf Emniyet Müdürü:

“Polisin zor kullanma yetkisi, ölçülülük ilkesi gereklilik, orantılılık, elverişlilik kriterleri çerçevesinde, öncesinde ve sırasında kendini şahsın yerine koyarak onu anlamaya çalışarak, zor kullanma neticesi ile kişinin ve kendisinin düşeceği fizyolojik ve psikolojik veya fizyolojik sıkıntılar arasında bir denge kurmak suretiyle kuvvet kullanmasıdır. Bu çerçevede kolluğun empati yaparak profesyonelce insan haklarına ve kanunlara uygun güç kullanması, hem kamu düzenine hem de düzeni bozan kişiyi koruyacaktır.”¹³

Kolluğun uyguladığı orantısız kuvvetin cezasız kaldığı yönünde toplumda çok ciddi ve yerleşik bir algı vardır. Bu algının oluşmasında, polisin uluslararası insan hakları hukukunun “ölçülülük ve gereklilik” ölçütlerine uymaması kadar devlet yetkililerinin kolluğun eylemlerini meşrulaştıran demeçleri de etkilidir. Medyada yer alan ve suçluyu koruma ve kollama sayılabilecek bu söylemler yargı süreçlerini etkilemekte ve cezasızlığa da zemin hazırlamaktadır.

A. Baran Tursun Vakfı ve İnsan Hakları İzleme

Baran Tursun Vakfı tarafından yaşam hakkı ihlal edildiği vakalarda, yargısal ve yargısal olmayan mekanizmalarda, insan hakları izleyerek ve gözlemleyerek, veri bankası oluşturulmuş ve haritalandırılması yapılmıştır. Yakınlarını kaybeden mağdurlarla fiziki ve online görüşmeler gerçekleştirilerek veri bankasına aktarılan yüzlerce vakadan bazıları şunlardır.¹⁴

¹² Baran Tursun Vakfı Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası <https://barantursun.uwazi.io/tr/>

¹³ Bedirhan, Aydın; Ünsal, Rüştü, *Kolluğun Zor Kullanma Yetkisinde Psiko-Hukuksal Bir Kavram Olarak Empatik Güç Kavramı*, <https://temsad.org/duyuru/kollugun-zor-kullanma-yetkisinde-psiko-hukuksal-bir-kavram-olarak-empatik-guc-kavrami/>.

¹⁴ Baran Tursun Vakfı, *Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası*, <https://barantursun.uwazi.io/tr/>.

Adı Soyadı	Mağdur Anlatımı
411- MİHRAÇ MİROĞLU (7) Ölüm Şekli: Polis Aracı çarpması Olay Tarihi: 02.09.2021 Olay Yeri: Şırnak/İdil Olay: Zırlı aracın çarpması sonucu öldü.	<p>25.09.2021 tarihinde Maktulün babası Salih Miroğlu ile online görüşme gerçekleştirildi.</p> <p>Salih Miroğlu: Mihraç evden adımını dışarı atmazdı. Kendisi çok uslu bir çocuktur. Annesine çok bağlıdır. İkinci sınıfa gitmesine rağmen kitap okuma hayranlığı vardır. Büyüyünce öğretmen olmak istediğini söylerdi. Peki benim oğlum neden öldü? Bunca çocuk neden bu şekilde öldü? Artık hiçbir çocuk ölmesin. Biz ne dersek diyelim sesimizi duymuyorlar” dedi</p>
404-ALİCAN RAZI (20) Olay yeri: Ankara Ölüm tarihi: 25.05.2020 Ölüm şekli: Polis kurşunu Olay: Ankara’da dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürüldü	<p>Maktul Alican’ın annesi Gönül Razi: “Gelir düzeyimiz düşük olduğu için adli yardıma ihtiyacımız var. Evladımızı kaayettiğimiz için psikolojik destek alıyoruz. Kendimizi çok güçsüz ve çaresiz hissediyoruz ve adli yardım olmadan davamızı doğru dürüst takip edemeyeceğimizin farkındayız. Davalının devlet olduğu bu davamızda adil yargılamanın olacağına inanmıyoruz”</p>
403- ALİ HEMDAN (19) Olay yeri: Adana /Seyhan Ölüm tarihi: 24 Nisan 2020 Ölüm şekli: Polis kurşunu Olay: Dur ihtar sonucunda öldürüldü	<p>Aile Suriyeli sığınmacı, irtibat sağlanamadı.</p> <p>Avukat Tugay Bek bilgi verdi. “Sanık halen tutuklu yargılanıyor. Ailenin korkudan davaya gelemediklerini, vekalet verme konusunda tedirginlik yaşadıklarını, baskı gördüklerini, mahkemeye sunulan taleplerin hemen hemen tümü ret edildiğini, kabul görmediğini” beyan etti.</p>
402 - MUSTAFA ALINÇ (17) Ölüm Şekli: Polis Kurşunu Olay Tarihi: 05.02.2020 Olay yeri: Bursa OLAY: Dur ihtar sonucunda öldürüldü.	<p>Mağdur Nurdan Esgünoğlu (Anne) Oğlumunu boşu boşuna öldürdüler. Oğlum ne yaptı polislere, oğlum öldüren caninin en ağır bir şekilde cezalandırılmasını istiyorum. Ama nerede o adalet. Artık adalet de inancımız kalmadı.</p>
399 CİHAN CAN (33) Ölüm Şekli : Zırlı araç çarpması Olay Tarihi: 28-12-2019 Olay Yeri : Diyarbakır Olay : Zırlı aracın çarpması sonucu öldü.	<p>Hayriye Can (Anne): “Oğlum mühendisti, bize bakıyordu. Nişanlıydı. Araba onu mahsus ezdi. Araç onu 3 defa ezdi. Bütün dünya gördü. Oğlumun ne suçu vardı? Oğlum öldüren polis hakkında dava bile açılıp, açılmayacağı belli değildir. İnsan canı o kadar ucuz mu, ne yapacağımızı şaşırılmış durumdayız. Aslan gibi mühendis oğlum öldürdüler”</p>
394-RECEP HANTAŞ (20) Yaşı: 20 Vurulduğu Yeri: D.Bakır Vurulduğu Tarihi: 13.04.2019 Vurulma Şekli: Polis kurşunu Olay: Polis kurşunu sonucu öldürüldü.	<p>Maktul Recep Hantaş’ın ağabeyi Efe Hantaş ile fiziki görüşme gerçekleştirildi.</p> <p>‘Kardeşinin hurdacılık yaparak geçimini sağladığını, olayın üzerine 2 yıl geçmesine rağmen henüz dava açılmadığını, daha doğrusu davanın da açılıp açılmayacağını da bilmediklerini, çok mağdur ve yoksul olduklarını, adli yardıma ihtiyaç duyduklarını, dava sürecinde adil yargılamanın olacağına inanmadığını, kendilerini yalnız ve çaresiz hissettiklerini, STÖ’lerin kendilerine ve davalarına sahip çıkmalarını istediğini’ belirtti.</p>
393 – HANDE ŞEKER (22) Ölüm Şekli: Polis Kurşunu Olay Tarihi: 10/01/2019 Olay Yeri: İzmir Olay: Trans Bireyin Evine Giren Polis Tarafından Vuruldu	<p>Mağdur Abla: Yaşanan cinayetten sonra hastalığı ilerleyen annelerinin iki gün önce vefat ettiğini söyledi. Annesinin son arzusunun sanığın en ağır ceza alması olduğunu belirtti. Dava Avukatı: Av. Mahmut Şeren ise, haksız tahrik ve iyi hal indirimlerinin uygulanmamış olmasının trans kadınları hedef alan nefret cinayetleri açısından önemli olduğunu söyledi</p>
381-E. Görkem Karakan (16) Ölüm Şekli: Polis kurşunu Olay Tarihi: 14.1.2018 Olay Yeri: G. Antep Olay: Dur ihtarına uymadığı iddiasıyla öldürüldü	<p>Maktulün Abisi Avukat Yaşar Karakan ile fiziki görüşme gerçekleştirildi.</p> <p>Av. Yaşar Karakan: ‘işlerinin ne kadar zor olduğunun farkında olduklarını belirtti. Diğer davalarda olduğu gibi kendi davaları da cezasızlıkla sonuçlandığını belirtti. Polis arkadan ateş ettiğini söylüyor, oysa polis kurşunu kardeşimin göğsünden girdiğini raporlarla sabitlendi. Kardeşime dur ihtar falan yapılmadı ve kardeşim kaçmadı” dedi</p>

<p>354-OĞUZHAN ERKUL(24) Ölüm Şekli: Polis Kurşunu Olay Tarihi:14.04.2017 Olay Yeri: İstanbul Olay: Polis'in Dur ihtarına uymadığı iddiasıyla öldürüldü</p>	<p>Maktul Oğuzhan Erkul'un Babası İsmail Erkul ile fiziki görüşme gerçekleştirildi. Mağdur İsmail Erkul: Oğlum o gün arkadaşlarıyla piknikteydi. Dönerlerken polisler çocuklarımızı kurşun yağmuruna tutuyorlar. Bu ülkede 2 çocuğu öldürmenin cezası 24 bin liraymış. İçimiz yanıyor, ama gücümüz bunlara yetmiyor, Allahlarından bulsunlar. Sonuç:Zanlı polisler Erkan Ekmekçi, Kenan Akıl, Zafer Sağlam ve Davut Bakır'a 6 yıl hapis cezası verildi. Verilen ceza 24.300 TL'ye çevrilerek 24 ay taksidde bölündü. Bu ülkede adalet falan kalmadı,</p>
<p>353-BARIŞ KEREM(19) Ölüm Şekli:Polis Kurşunu Olay Tarihi:14.04.2017 Olay Yeri: İstanbul Olay: Polis'in Dur ihtarına uymadığı iddiasıyla öldürüldü</p>	<p>Maktul Barış Kerem'in annesi Melike ile fiziki görüşme gerçekleştirildi. Mağdur Melike Taş: Oğlum arkadaşlarıyla birlikte piknikten geliyordu, piknikten dönen çocuklarımıza neden kurşun yağdırdılar, bunlarda hiç Allah korkusu yoktur. Sonuç:Zanlı polisler Erkan Ekmekçi, Kenan Akıl, Zafer Sağlam ve Davut Bakır'a 6 yıl hapis cezası verildi. Verilen ceza 24.300 TL'ye çevrilerek 24 ay taksidde bölündü. Bu ülkede adalet falan kalmadı,</p>
<p>183-NİHAT KAZANHAN (12) Ölüm Şekli: Polis Kurşunu Olay Tarihi: 13.01.2015 Olay Yeri: Cizre-Şırnak Olay: Cizre'de olayları protesto eden gruba müdahale eden polis'in açtığı ateş sonucu öldü.</p>	<p>Sanıklardan Mehmet Nurbaki Göçmez hakkında "olası kasıtlı çocuğu öldürme" suçunda önce müebbet hapis cezası veren mahkeme, verdiği bu cezayı sanığın suçu 'haksız tahrik altında olası kasıt ile suçu işlediği" gerekçesiyle önce 16 yıla, sonrasında da sanığın yargılama süresi boyunca "olumlu" davranış sergilediği kanaatiyle 13 yıl 4 aya düşürdü.</p>
<p>129 -BURAK TOPÇU (23) Ölüm Şekli: Emniyet Aracı Çarpması Olay Tarihi: 27.09.2012 Olay yeri: Eskişehir OLAY: Polis'in aşırı hız ile kullandığı aracın çarpması sonucu öldü.</p>	<p>Maktul'ün babası Volkan Topçu ile yüz yüze görüşme gerçekleştirildi. Volkan Topçu: Ben emekli polisim, oğlumun meslektaşım tarafından öldürülmesini, kabullenmiyorum. Diğer tanık polisler aleyhimizde ifade verdiler. Bu davamızda adalet falan sağlanamadı, 10 yıldır yerel mahkeme ile Yargıtay arasında dosyamız gidip, geliyor. Sonuç: Konuyla ilgili süren davada suçlu bulunan polis memuruna 4 yıl hapis verildiğini, sonrasında da hapis cezasının para cezasına çevrilerek 24 bin lira para cezasına çevrildi. Dosya 3. Kez Yargıtay'da</p>
<p>125-Cem Aygün (24) Olay yeri: Ankara Ölüm Tarihi: 30.08.2012 Ölüm Şekli: Polis kurşunu Olay: Ankara Keçiören İncirli'de polis'in dur ihtarına uymadığı iddiasıyla vuruldu</p>	<p>Maktul Cem Aygün ailesiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirildi. Baba İsmet Aygün"Devlet bu cezaıyla katil polisi resmen koruyor. Bu cezada indirilerek çok az bir ceza yatacak" diye konuştu. Sonuç: Sanık polis Fatih Yılmaz için kasten yaralama sonucu ölüme neden olduğu sabit olduğundan TCK'nın 87/4 maddesi gereği 14 yıl hapis verdi. Mahkeme, sanığın tutum ve davranışları cezanın üzerindeki etkileri nedeniyle cezayı 11 yıl 8 aya indirdi. Mahkeme ayrıca sanığın kaçma şüphesi nedeni ile tutukluluk halinin devamına karar verdi</p>
<p>95 - SİNAN ÖZKILINÇ (30) Ölüm Şekli: Polis Kurşunu Olay Tarihi: 04.05.2010 Olay yeri: İzmir OLAY: İzmir Emniyet Müdürlüğünde görevi başında iken, silahla vurulmuş olarak ölü bulundu.</p>	<p>Sonuç: Türkiye'de takipsizlik verilen dava, AİHM'de de aleyhte sonuçlandı Süleyman Özkılınç (Baba): " Oğlum 'intihar etti' diyorlar. Oğlum neden intihar etsin, oğlum intihar edecek biri değildi, ayrıca oğlum iki Fakülte mezunu, 15-20 gün sonra nişanlanacak, akabinde doğum günü olan 11 Şubat'ta evlenecek, ayrıca evi ve arabası olan biriydi. Benimde emekli polis olmamdan ötürü de, polis mesleğini severek seçen, Bankada parası olan bir Polisti" dedi.</p>
<p>077 - OSMAN ASLI (20) Ölüm Şekli: Gözaltında Ölüm Olay Tarihi: 20.12.2009 Olay yeri: İstanbul Olay: İstanbul Firüzköy polis Karakolunda, gözaltındayken öldü.</p>	<p>Maktul Osman Aslı'nın babası İsmet Aslı yüz g yüze görüşme gerçekleştirildi. İsmet Aslı: Oğlum askerdi ve birliğine gitmek için izin belgesi cebindeydi. O gün oğlum gözüne alıyorlar ve ne olduysa gözaltında oldu.</p>

	Aslan oğlum için intihâ etti dediler. Bunların tümü yalan ve iftirâdır. Oğlum intihar falan etmedi. Karakolda oğlumı öldürdüler, sonra da intihârı uydurdular. Sonuç: Yargılama sonucunda sanık polise 6.000 TL ceza verildi. Dosya AİHM’de
--	--

B. Dur İhtarına Uymama

Baran Tursun Vakfı veri Bankasına göre ölümle sonuçlanan 108 vaka, polisin dur ihtarına uymama sonucunda gerçekleşmiştir.

Dur ihtarına uymamanın cezası ise 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu 47 Maddesinde düzenlenmiştir.¹⁵

Karayolları Trafik Kanunu Madde 47: Karayollarından faydalananlar aşağıdaki sıralamaya göre;

a) Trafiği düzenleme ve denetimle görevli trafik zabıtası veya özel kıyafetli veya işaret taşıyan diğer yetkili kişilerin uyarı (Dur) ve işaretlerine,

b) Trafik ışıklarına,

c) Trafik işaret levhaları, cihazları ve yer işaretlemeleri ile belirtilen veya gösterilen hususlara,

d) Trafik güvenliği ve düzeni ile ilgili olan ve yönetmelikte gösterilen diğer kural, yasak, zorunluluk veya yükümlülükler, Uymak zorundadırlar.

(Değişik: 21/5/1997 - 4262/4 md.) Trafik zabıtası veya diğer yetkililerin dur işaretlerine, ışıklı trafik işaretlerinden kırmızı renkli olanına veya sesli işaretlere uymayan sürücüler Karayolları Trafik Kanununa göre kolluğun sesli veya ışıklı dur işaretlerine uymamanın karşılığı polisin ölümle sonuçlanacak güç kullanması olmayıp, idari para cezası yaptırımına bağlanmıştır. **Bu bağlamda anlaşılıyor ki, polisin dur ihtarına uymamanın idari para cezası yaptırımını 2021 yılı için 314,00 TL’dir.**

Kanun maddesi ve polisin uygulamaları birlikte değerlendirildiğinde, 314,00 TL idari para cezası yaptırımını gerektiren bir fiilden ötürü 108 kişinin yaşam hakkı ihlal edilmiştir.

Kabahatler Kanununa Muhalefet etmek:

Ölümle sonuçlanan bazı vakalar Karayolları Trafik Kanunu 47. Maddesinde yazılan fiillerden ötürü olduğu gibi, Kabahatler Kanununda yazılan bazı fiillerden ötürü de Yargısız İnfazlar gerçekleşmiştir.

5326 sayılı Kabahatler Kanunu; toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak amacıyla belirlenmiş ve çeşitli kabahatler olarak

¹⁵ 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2918.pdf>.

tanımlanmıştır. Hangi fiillerin kabahat oluşturduğu ve kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenir.¹⁶

Kabahatler Kanununda yer verilen bazı kabahatler:

1. **Emre aykırı davranış**, 2. Dilencilik, 3. Kumar, 4. Sarhoşluk, 5. Gürültü, 6. Rahatsız etme, 7. İşgal, 8. Tütün mamullerinin tüketilmesi, **9. Kimliği bildirmeme**, 10. Çevreyi kirletme, **11. Afiş asma**, **12. Silah taşıma**

Kabahatler Kanununda yer verilen kabahatlerin dışında başka kanunlarda kabahatlere yer verilmiştir.

Kabahatler Kanununda sayılan fiillerin dışında diğer Kanunlarda da idari para cezası verilmesi gereken fiiller yer aldığından bu Kanunlarda belirtilmiş olan fiiller hakkında da idari para cezası verilmektedir.

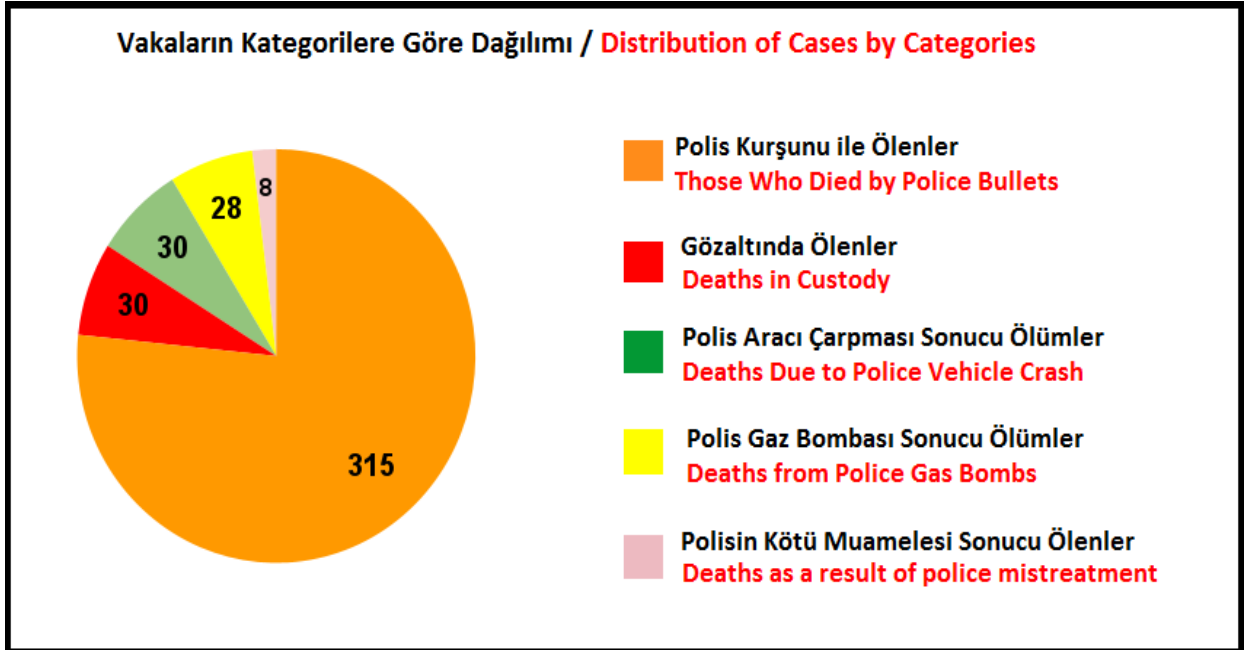
Bu raporda 411 ölümcül vakayı tanımlarken; “Çoğunluğu Kabahatler ve Karayolları kanunlarına göre işlem yapıp, yargı sürecine dahil edilmesi gerekirken, bu kanunlara kendilerince bir anlam yükleyen zanlı polis 410’dan fazla sivil insanı ölümlerle cezalandırdı” tanımlamamız, Kabahatler ve Karayolları kanununa göre idari para cezası yaptırımını veya idari tedbirler yerine, vakaların ölümlerle sonuçlanması analiz edilmiştir.

C. Vakaların Takibi ve Kapsamı

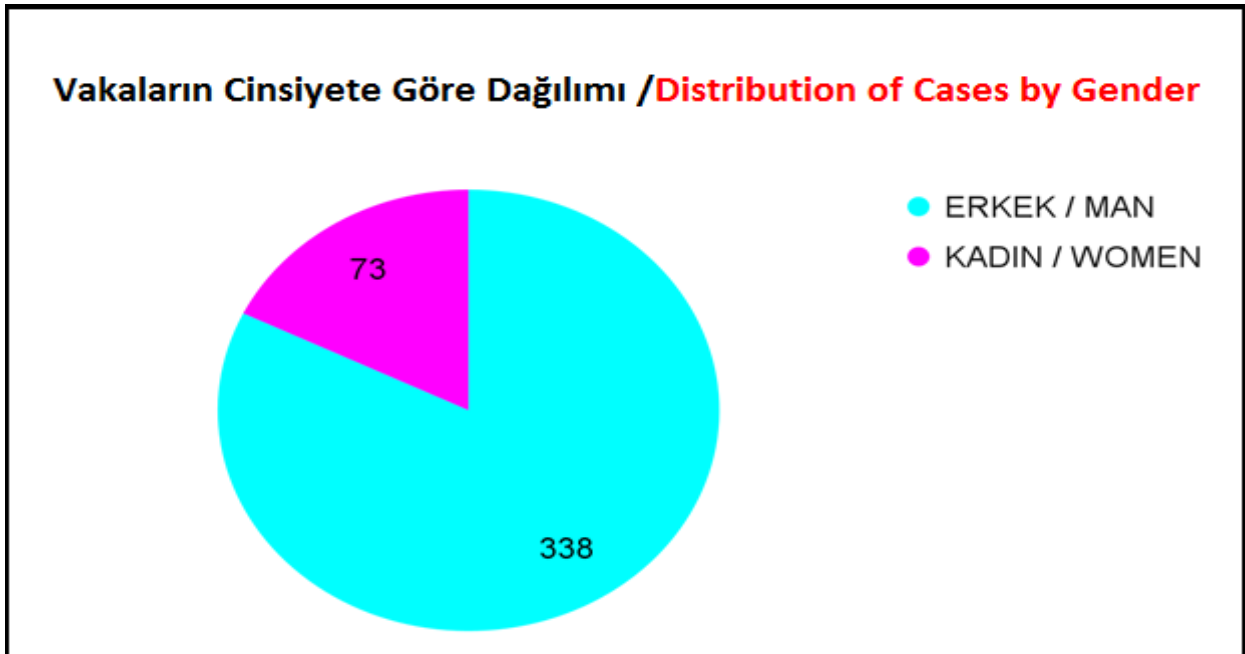
Vakaların takibi ve kapsamı, özellikle Polisle çatışmayan, polise şiddet uygulamayan, kamu hukuku dahilinde başkasının can ve malına yönelik bir eylemleri olmayan yalnızca “Kabahatler Kanunu’na” muhalefet eden 410’dan fazla sivilin polis şiddeti sonucunda yargısız infaz edilmeleri takip programına alınmıştır.

¹⁶ 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5326.pdf>.

D. Vakaların Kategorilere Göre Dağılımı¹⁷

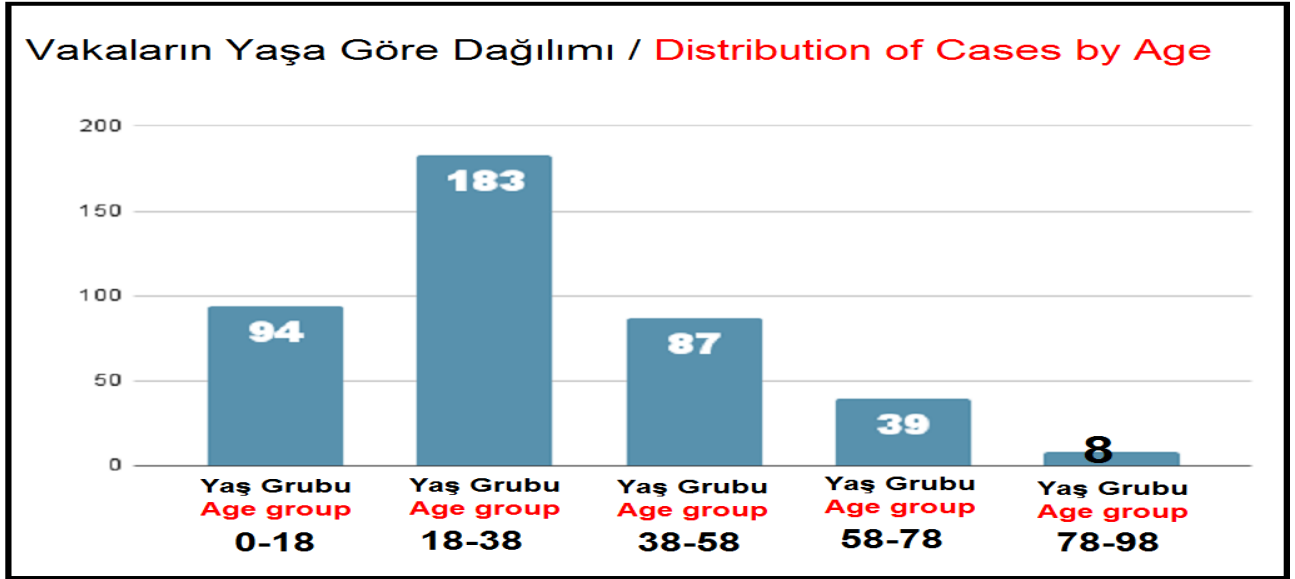
E. Vakaların Cinsiyete Göre Dağılımı¹⁸

¹⁷ Baran Tursun Vakfı, *Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası*, <https://barantursun.uwazi.io/tr/>

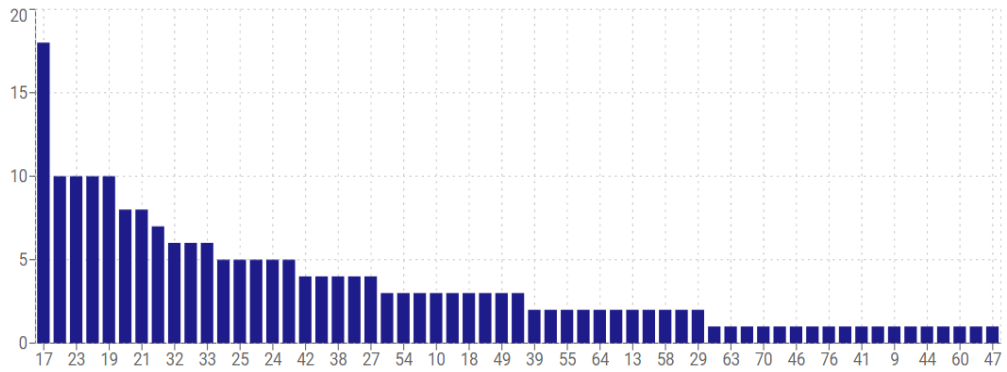
¹⁸ Ibid.

F. Vakaların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı¹⁹

G. Vakaların Yaşa Göre Dağılımı²⁰

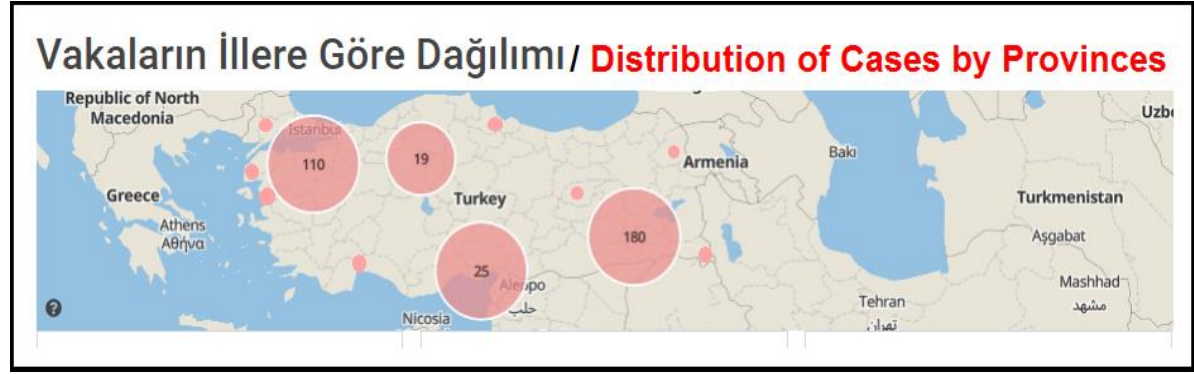
Vakaların Yaşa Göre Dağılımı Distribution of Cases by Age

¹⁹ Ibid.

²⁰ Baran Tursun Vakfı Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası. <https://barantursun.uwazi.io/tr/>

H. Vakaların İllere Göre Dağılımı²¹

Yaşama hakkının özü bireyin hayatta kalmasıdır, tüm insan haklarının temelini ve önkoşulunu oluşturan bu hak, demokrasilerde bazı istisnalar dışında hiç bir biçimde sınırlandırılması düşünülemeyecek bir haktır. Gerek uluslararası sözleşmelerin güçlü etkisi ve gerekse de yargı içtihatların bağlayıcı etkisiyle yaşama hakkının korunmasında devletlere tartışmasız yükümlülükler getirmiştir. Bu yükümlülüklerden biri, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. Maddesinde **“Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkı”** olduğuna dair yükümlülüğü, diğeri de AİHS 2/1 maddesine göre **“Yaşamı yasayla koruma”** güvencesi ve yükümlülüğünü devletlere vermiştir.

Polisin orantısız güç kullanmasına ilişkin uluslararası hukuk, doğrudan ateş etme veya ölümcül güç kullanımı, yaşamı korumak, ölçülülük ve gereklilik koşuluyla son çare olarak kullanabileceğini belirtmektedir. Türkiye’de polis gücünün makul olmayan ölçüde silah kullanımı veya kötü kullanımı sonucu yüzlerce vakanın ölümle sonuçlanması, AİHS 2/1 maddesine göre **“Yaşamı yasayla koruma yükümlülüğünü”** işlevsiz hale getirmiştir.

Başta yaşama hakkı olmak üzere, kişi güvenliği ve özgürlüğü, özel yaşamın dokunulmazlığı gibi vazgeçilmez temel haklar, her polisin kendi algısına ve kendine göre bir anlam yüklediği, makul şüphe, öngörü ve takdir gibi soyut kavramlar, tamamen polisin iradesine bırakılmıştır. Suç veya kabahatin önlenmesi gibi soyut bir gerekçeyle, polise hemen hemen herkesin, her yerde, her zaman ve olağan yaşantısında durdurma ve kontrol altına alma serbestisini vermektedir. Özellikle 2007’den sonra kolluk kuvvetlerinin ateşli silah kullanma konusunda arttırılan yetkilerine tereddüt göstermeden başvurmaları sonucu yaşama hakkı ihlallerin artışında önemli rol oynamıştır.

²¹ Baran Tursun Vakfı Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası. <https://barantursun.uwazi.io/tr/>

I. Gözaltında Gerçekleşen Ölümler²²

Tamamen kabahatler kanununa göre gözaltına alınan ve çoğunluğu işkence veya kötü muamele sonrası gerçekleşen ölümler, Baran Tursun Vakfı'nın 2007-2012 yılları raporlarında yer almıştır.²³ 4 Haziran 2007 tarihinde Çanakkale Anafartalar Polis Karakolu'nda ölen Hakkı Cangı ve 20 Ağustos 2007 tarihinde İstanbul Beyoğlu Polis Karakolu'nda ölen Festus Okey ile devam eden ve son olarak da 05.06.2021 tarihinde İstanbul Esenyurt İlçe Emniyet Müdürlüğü'nde hayatını kaybeden Birol Yıldırım ile birlikte 29 kişi gözaltında iken hayatını kaybetmiştir.

Güvenlik kameraları, gözaltına alınanları ve polis güçlerini izlemek, asılsız işkence ve hak ihlalleri iddialarına karşı kanıt toplamak, karakolları ve dolayısıyla nezarethaneleri gözetim altında tutmak için geliştirilen bir sistem olmasına rağmen, ölüm olaylarının meydana geldiği tüm polis karakollarında, istisnasız tüm güvenlik kameraları ya arızalı olmuş, ya kısmi kayıt yapmış, ya da kayıt yapmamıştır. Durum böyle gösterilince, ölümlerin gerçekleştiği gözaltı merkezleri üzerinden işlem yapmak veya delil toplamak mümkün olmamıştır, dolayısıyla kötü muamelenin ve ölüm olaylarının cezasız kalması kolaylaşmıştır.²⁴

Olay anında karakollarda bulunan ve gerçeğinde ise olaydan sorumlu olan polislerin; "**Görmedim, duymadım**" şeklinde özetlenebilecek anlatımlarıyla dosyalar ya takipsizlikle, ya cezasızlıkla veya ertelenmiş sembolik cezalarla sonuçlandırıldı.

Baran Tursun Vakfı yargısal ve yargısal olmayan mekanizmalarda, gözaltı merkezlerinde gerçekleşen bazı ölüm vakalarını izleyerek ve gözlemleyerek çeşitli veriler elde etmiştir.²⁵

2007 ve 2012 yılları arasında olağan dışı bir şekilde gözaltı merkezlerinde gerçekleşen 32 ölüm vakası meydana gelmiştir.²⁶ Ölüm vakalarının gerçekleştiği karakollarda güvenlik kameralarının işlevsiz, arızalı veya kısmi kayıt yapılmasının hayatın doğal akışına aykırı olduğunu tespit eden **Baran Tursun Vakfı ve Mazlum-Der** mağdur aileler ile birlikte, önerilerde bulunmak için TBMM'de grubu bulunan siyasi parti temsilcileriyle ve TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu ile görüşmeler yapılmıştır.

²² Tursun, Mehmet; Kurşun, Günal, *Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Gerçekleşen Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu*, <http://www.baransav.com/?pnum=768&pt=RAPOR%3A+Kolluk+Güçlerinin+Orantısız+Güç+Kullanımı+Sonucunda+Yaşama+Hakkı+İhlalleri>, 15.

²³ Baran Tursun Vakfı Karakollarda ölümler veri tabanı,

<http://www.baransav.com/?pnum=343&pt=KARAKOLLAR+DA+%C3%96L%C3%9C+BULUNANALAR>

²⁴ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, *Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazlar Özel Raportörü Christopher Heyns Raporu*, 18.03.2013, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/122/89/PDF/G1312289.pdf?OpenElement>.

²⁵ Baran Tursun Vakfı Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası, *Gözaltı Merkezlerinde Hayatını Kaybedenler*, <https://barantursun.uwazi.io/en/>.

²⁶ Tursun, Mehmet; Kurşun, Günal, *Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Gerçekleşen Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu*, <http://www.baransav.com/?pnum=768&pt=RAPOR%3A+Kolluk+Güçlerinin+Orantısız+Güç+Kullanımı+Sonucunda+Yaşama+Hakkı+İhlalleri>, 15-17.

Aynı konulu görüşmeler 24.01.2013 tarihinde hükümet yetkilileri ve Başbakan yardımcısı Ahmet Aydın ve İçişleri Bakanlığı ile de sağlanmıştır.²⁷ Gerek Başbakan yardımcısı, gerekse İçişleri Bakanlığı Gözaltında gerçekleşen olağan dışı ölümlerin, dürüst olmayan polis güçlerini izlemek, asılsız işkence ve hak ihlalleri iddialarına karşı kanıt toplamak amacıyla kurulan kamera sistemlerinin yeteri derece işlev görmediğine dair, **Baran Tursun Vakfı ve Mazlum-Der**'in iddialarını not etmişlerdir.

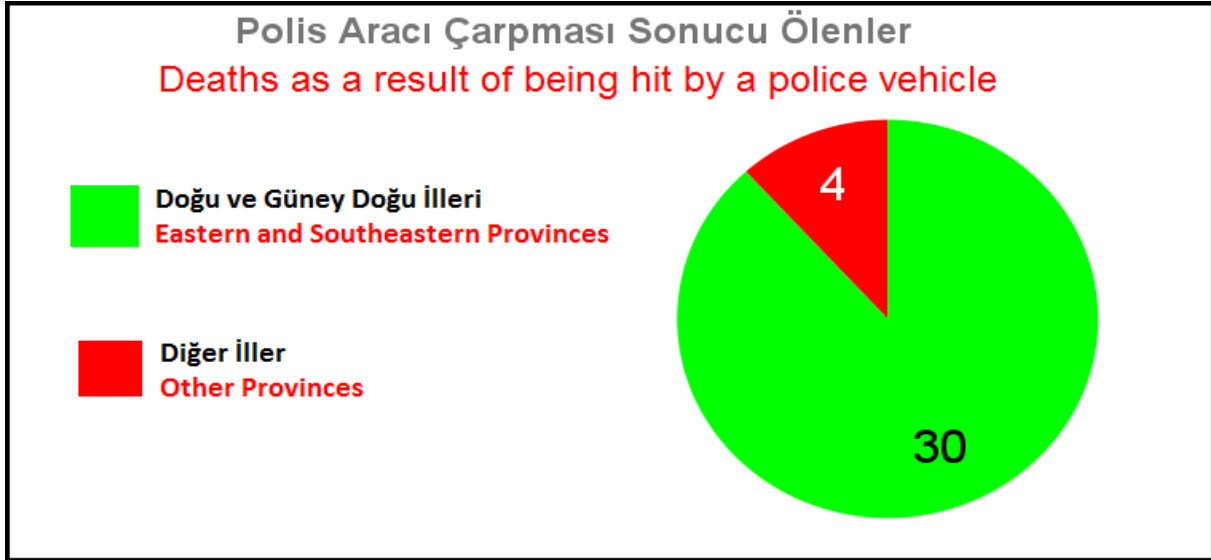
J. **Polis Gücüne İtibar Kazandırıldı**

Dinlenen iddialar, alınan notlar ve yayınlanan genelgeler etkisini göstermiş, 05.06.2021 tarihinde İstanbul Esenyurt polis karakolunda Birol Yıldırım'ın ölümü dışında, 2013 yılından 2021 yılına kadar gözaltı merkezlerinde her hangi bir ölüm olayı meydana gelmemiştir.

Baran Tursun Vakfı ve **Mazlum-Der**'in yaptığı bu çalışmalar ile hem gözaltında gerçekleşen ölümlerin önüne geçilmiş, hem de ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalar nezdinde, Türkiye'ye ve Türkiye polis gücüne itibar kazandırılmıştır.

K. **Polis Aracı Çarpması Sonucunda Gerçekleşen Ölümler**

Baran Tursun Vakfının saha çalışmalarında elde ettiği doğrulanmış verilere göre, polis gücüne ait zırhlı araçların veya normal araçların çarpması sonucunda gerçekleşen 34 ölümcül vakanın 4 tanesi batı illerinde, 30 tanesi ise Doğu illerinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

²⁷ Baran Tursun Vakfı arşivi, 24.01.2013,

<http://www.baransav.com/?pnum=580&pt=AK+PART%C4%B0+%C4%B0le+q%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmeler>.

Baran Tursun Vakfı'nın 2021 yılında yayınladığı raporunda polis aracı çarpması sonucu ölenlerin analizini ayrıntılı bir şekilde yapmıştır.²⁸

Sivil yerleşim alanlarında gerekli özeni göstermeyen polis gücünün, aşırı hız, ehliyetsiz ve trafik kurallarına aykırı bir şekilde kullandığı zırhlı araçların çarpması sonucu 2016-2021 yılları arasında 34 sivilin yaşama hakları ihlal edilmiştir. Meydana gelen ölüm vakalarına ilişkin açılan soruşturma ve kovuşturmalarda polis aracı kullanıcıları korunup, kollanmış ve meslektaşları tarafından düzenlenen trafik kaza tutanakları, ceza almayacak şekilde düzenlenmiştir. Düzenlenen bu tutanıklara göre soruşturma ve kovuşturmalar, ya takipsizlikle, ya da düşük cezalarla kapatılmıştır.

İnsan hakları savunucuları, zırhlı araçların kullanımından sorumlu resmi kuruluşların ve kullanıcı kolluk personelinin, kullanımından doğabilecek olası risklere ve ihlallere karşı önleyici tedbirler almadıkları, özensiz ve keyfi davrandıklarını belirterek, yaşanan olaylar sonrası faillerin beraat edilmesi ya da az ceza almasının failleri cesaretlendirdiğine dikkat çekiyor.

Bu olayların faillerinin açılan soruşturma ve/veya davalarda az bir ceza alması veya beraat edilmesi sonucu, yargısal süreçlerin adeta bir cezasızlığın tezahürü olarak karşımıza çıkması, aynı zamanda bu olayların faillerini cesaretlendirmekte ve hukuki bir yaptırımla karşı karşıya bulunmayacakları güveni kazandırmaktadır. Olaylar böylelikle yaygınlık kazanmakta ve olayların zırhlı araç sürücülerinin kent trafiğinde düzensiz ve keyfi bir tavır içerisinde bulunmalarına yol açmaktadır.

Zırhlı araç çarpması nedeni ile hazırlanan dosyalarda, idari ve adli soruşturmaların eksik, yanlış ve fail/failler konumundaki kolluk birimini aklayacak şekilde, bilgilerin yine ilgili kolluktan temin edilerek oluşturulduğuna rastlanılmıştır. Soruşturma makamlarının eylemin oluşumundan itibaren, zırhlı aracın sürücüsü kamu görevlisinin görevi icrasında gerçekleşen trafik kazası ön kabulü ile hareket ettikleri görülmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bazı üyeleri, polise ait zırhlı araçların karıştığı olayları, polis araçlarının çarpması sonucu gerçekleşen ölümleri, yaralananları ve yargı sürecini, yazılı soru önergeleriyle TBMM'nin gündemine de getirmişlerdir.

Bu konuda 17.09.2018 tarihinde 7/4224 esas numarası ile verilen soru önergesine cevap verilmemiştir.²⁹

²⁸ Baran Tursun Vakfı, Tursun, Mehmet; Kurşun, Günel, *Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Gerçekleşen Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu*, <http://www.baransav.com/?pnum=768&pt=RAPOR%3A+Kolluk+Güçlerinin+Orantısız+Güç+Kullanımı+Sonucunda+Yaşama+Hakkı+İhlalleri>, 19.

²⁹ Mv. Nuran İmir, *Yazılı Soru Önergesi*, E. 7/4224, <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/YaziliSoruOnergesi/238295>, 17.09.2018.

VI. SİLAHLARIN KADINLARA KARŞI KULLANILMASI

A. Yargısız İnfaz Edilen Kadınlar

Baran Tursun Vakfı 2010 yılından beri, yargısal ve yargısal olmayan mekanizmalarda insan hakları izleyerek ve davaları takip ederek, ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalara erişimi sağlamak amacıyla verileri depolamaktadır.

Depolanan veriler, güncellenerek, temizlenerek, düzenlenerek ve doğrulanarak Baran Tursun Vakfı veri Bankasına aktarılmaktadır.

Baran Tursun Vakfı Veri Bankasında sınıflandırılmış ve haritalandırılmış yargısız infaz edilen 77 kadına ait veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.³⁰

B. Yaşam Hakkı İhlal Edilen Kadınlar (Ayrıntılı Tablo)

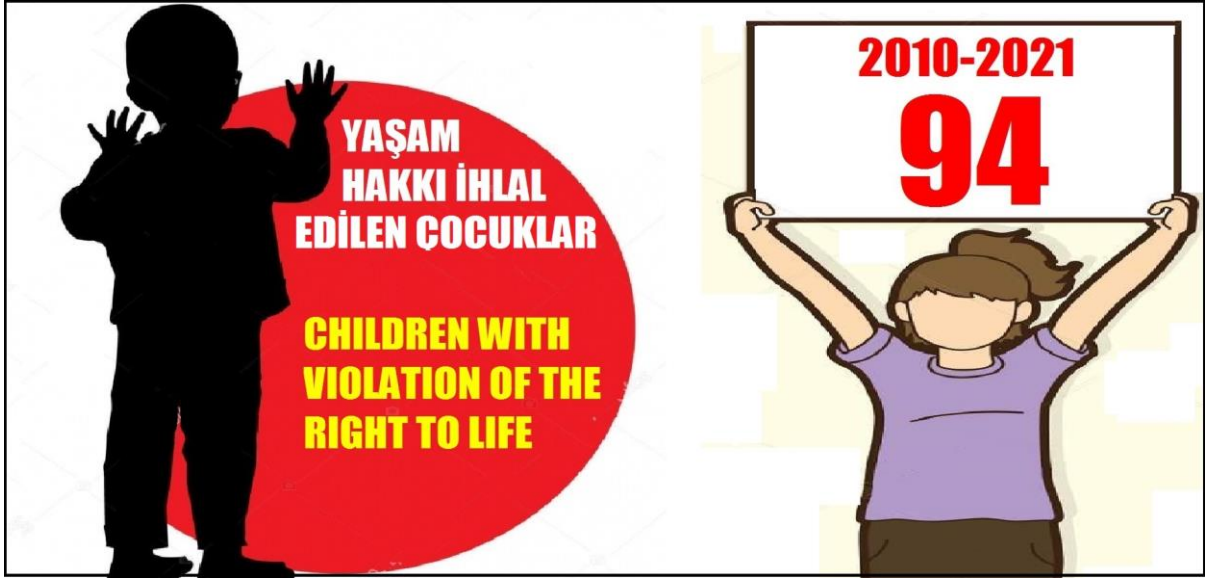
No	Adı Soyadı	Yaş	Olay Yeri	Olay Tarihi	Ölüm Şekli
77	Esra Çelik	23	Ağrı	28.04.2021	Ağrı Emniyetinde görevli meslektaşı polis memuru tarafından vurularak öldürüldü.
76	Nagehan Üste	33	İzmir	22.03.2021	İzmir Emniyetinde görevli polis memuru tarafından vurularak öldürüldü.
75	Büşra Çetinkaya	26	Aydın	04.02.2021	Aydın'da kedisi gibi polis olan meslektaşı polis tarafından öldürüldü.
74	Merve Ünal	23	D.Bakır	26.05.2019	Diyarbakır'da bir polis memuru, meslektaşı Merve Ünal'ı tabancasıyla vurarak öldürdü
73	Hande Şeker	22	İzmir	10.01.2019	Alsancak'ta trans bireylerin kaldığı daireye giren polis tarafından vuruldu.
72	Elif Kaya	38	Kocaeli	25.06.2018	Kocaeli Körfez'de, polis İbrahim Yavuz, boşanmak isteyen eşini öldürdü
70	Ümran Yetişgen	28	Antalya	14.01.2018	Antalya Emniyet Müdürlüğünde görevli polis memuru tarafından öldürüldü
70	Çocuk	04	D.Bakır	28.12.2017	Seyrantepe kavşağına hızlı giren Polis aracının çarpması sonucu hayatını kaybetti.
69	Emine Saban	21	Sakarya	17.12.2017	Sakarya'da polis aracının çarpması sonucu 21 yaşındaki Emine Saban hayatını kaybetti
68	Felek Batur	07	Siirt	21.10.2017	Çal mahallesinde devriye gezen zırhlı aracın çarpması sonucu öldü.
67	Gülten Yarayışlı	55	Bitlis	19.10.2017	Hizan ilçesinde zırhlı polis aracın çarpması sonucu öldü.
66	Feray Şahin	23	Mersin	19.09.2017	Mersin'de özel harekât polisi tarafından silahla vurularak öldürüldü.
65	Remziye Menteşe	29	D.Bakır	19.06.2017	Diyarbakır-Bingöl Karayolu'nda zırhlı polis aracı çarpması sonucu öldü
64	Pakize Hazar	85	D.Bakır	15.06.2017	Lice'de zırhlı polis aracı 85 yaşındaki Pakize Hazar'ı ezerek öldürdü.
63	Fatma Eroğlu	54	Hatay	24.05.2017	Görevli polis memuru anne ve babasını öldürdü.
62	Berfin Dilek	07	Mardin	09.02.2017	Dargeçit ilçesinde polis panzerinin çarpması sonucu öldü
61	Naciye Özdemir	73	Tunceli	06.09.2016	Dersim Seyid Rıza Meydanı'nda polise ait zırhlı aracın çarpması sonucu öldü

³⁰ Baran Tursun Vakfı, *Polis Şiddeti ve Yargısız İnfazlar Veri Bankası*, <https://barantursun.uwazi.io/en/>.

60	Zeliha Cuma	07	İstanbul	19.05.2016	Polis kurşunu sonucu öldürüldü
59	Pınar Gemsiz	28	İstanbul	15.05.2016	Polis kurşunu sonucu öldürüldü
58	Necmiye Ceren	20	Ankara	15.05.2016	Özel hareket polisi Batuhan H.kız arkadaşı Necmiye Ceren'i öldürdü.
57	Tansu G. Çakı	45	İstanbul	29.04.2016	Taksim Polis Karakolu'nda görevli Veli Çakı eşini öldürdü.
56	Hatun Elhun	55	D.Bakır	24.04.2016	D.Bakır Yenişehir'de polis panzerinin çarpması sonucu hayatını kaybetti.
55	Semra Çelik	17	D.Bakır	05.04.2016	Polisin ateş açması sonunda ağır yaralanan Semra Çelik (17), hastanede öldü
54	Gülşah Ak	59	Mardin	19.02.2016	Nusaybin'de polise ait zırhlı araçtan açılan ateş sonucu Gülşah Ak öldü.
53	Serap Çınar	33	Antalya	20.01.2016	Antalya Emniyet Müdürlüğü'nde görevli polis memuru tarafından öldürüldü
52	Nidar Sümer	17	Şırnak	07.01.2016	Cudi Mahallesi Yokuşlu Sokak'ta polisin açtığı ateşle karından vurularak öldürüldü.
51	Miray İnce	0,3	Şırnak	25.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü.
50	Adile Karaduman	55	Şırnak	23.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü.
49	Azime Aşan	46	Şırnak	22.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü.
48	Taybet İnan	57	Şırnak	21.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü
47	Çocuk	0,1	Şırnak	20.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü
46	Zeynep Yılmaz	45	Şırnak	20.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü
45	Emire Gök	39	Mardin	20.12.2015	Nusaybin'de özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü
44	Ayşe Buruntekin	40	Şırnak	19.12.2015	Evinin damına çıkan 40 yaşındaki Ayşe Buruntekin polisin ateşiyle öldü.
43	Hediye Şen	30	Şırnak	17.12.2015	Cizre'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü.
42	Fehime Atkı	56	Mardin	07.12.2015	Nusaybin'de, özel hareket timlerinin açtığı yaylım ateş sonucu öldü.
41	Hatice Şahin	31	Kocaeli	2015	Kocaeli'nin Gebze ilçesinde ailevi tartışma sonucu öldü.
37	Dilan Kortak	20	İstanbul	03.12.2015	Evine düzenlenen operasyon sırasında polis kurşunu ile hayatını kaybetti.
40	Selman Açar	10	Şırnak	02.12.2015	Sokağa çıkma yasağının devam ettiği Cizre'de, keskin nişancı ateşi ile öldü.
39	Nurhan Kaplan	45	Şırnak	19.11.2015	Hayli Sokağı'nda keskin nişancıların açtığı belirtilen ateş sonucu öldü.
38	Fatma Yiğit	20	Şırnak	10.11.2015	"Bomba atar" tabir edilen bir silahla atılan bombaların şarapneli sonucu öldü.
37	Dilek Doğan	25	İstanbul	25.10.2015	"terör operasyonu" adı altında evi aranırken polis kurşunu ile öldürüldü.
36	Helin Şen	12	D.Bakır	10.10.2015	Sokağa çıkma yasağı sırasında öldürüldü
35	Rezan Kaya	20	D.Bakır	04.10.2015	Rezan Kaya isimli genç polisin açtığı ateş sonucu yaşamını yitirdi.
34	Zeynep Taşkın	17	Şırnak	07.09.2015	Cizre'de operasyon düzenleyen polisin açtığı ateş sonucu öldü
33	Cemile Çağırğa	10	Şırnak	07.09.2015	Cizre'de operasyon düzenleyen polisin açtığı ateş sonucu
32	Ayten Gülhan	32	Tunceli	05.09.2015	Çıkan çatışmada yaralanan Ayten Gülhan sabaha karşı hastanede yaşamını yitirdi.
31	Gülây Memiş	38	Manisa	28.08.2015	Polis memuru nişanlısı 38 yaşındaki Gülây Memiş'i öldürdü.

30	Gülgün Tuna	72	İzmir	17.08.2015	Yalı Caddesinde polis aracı çarpması sonucu öldü.
29	Günay Özarlan	31	İstanbul	17.06.2015	Evine yapılan operasyonda polis tarafından öldürüldü.
28	Ayşe Şahin	75	Bursa	17.06.2015	Koruma Şube Müdürlüğü'nde görev yapan polis tarafından vuruldu.
27	Sevda Uysal	42	Bursa	17.06.2014	polis memuru Abbas Usta tarafından öldürüldü.
26	Fatma Zaim	21	Trabzon	01.07.2014	23 yaşındaki Ali Aktaş, tartıştığı kız arkadaşını öldürüp, intihar etti.
25	Şengül Özek	32	Ankara	01.07.2014	Ankara'da kendisini rahatsız eden polis memuru Bircan Tanyeli tarafından vuruldu.
24	Nuray Atay	26	Ankara	01.07.2014	Ankara'da kendisini rahatsız eden polis memuru Bircan Tanyeli tarafından vuruldu
29	Bircan Tanyeli	32	Ankara	01.07.2014	İki kişiyi öldüren polis Bircan Tanyeli'yi başka polis tarafından vurularak öldürüldü.
22	Elif Çermik	64	İstanbul	30.05.2014	30.05.2014 günü Elif Çermik gaz bombası sonucu hayatını kaybetti.
21	Ayşe Uğur	70	Karaman	03.11.2013	Polis memuru M.Ö'nün aracı çarpması sonucu öldü.
20	Ayşe Kanat	72	Hakkari	27.10.2013	Polis aracının çarpması sonucu öldü.
19	Zeliha Meral	23	Elazığ	27.09.2013	Van Emniyet Müdürlüğünde görevli polis memuru Selim Meral tarafından öldürüldü
18	Ayten Sönmez	42	Elazığ	27.09.2013	Van Emniyet Müdürlüğünde görevli polis memur23 Selim Meral tarafından öldürüldü
17	Melek Danışman	32	Antalya	04.10.2012	Polis kurşunu sonucu öldü
16	Yasemin Akpan	31	Ankara	20.11.2012	Polis kurşunu sonucu öldürüldü
15	Merve Erçetin	24	Erzurum	21.09.2012	Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde görevli polis memuru tarafından vuruldu.
14	Ayşe Al	75	D.Bakır	13.03.2012	Diyarbakır'da polis panzerinin çarpması sonucu öldü.
13	Perihan Aktaş	53	Manisa	21.02.2012	53 yaşındaki Perihan Aktaş, evinin önünde polis tarafından öldürüldü.
12	Kamile Özbek	55	Adana	14.09.2011	Evinden ayrıldıktan sonra, polis tarafından vuruldu.
11	Yeşim Çelik	23	İstanbul	20.11.2011	Dumlupınar Üniversitesi öğrencisi Yeşim Çelik tanıştığı polis tarafından vuruldu.
10	Tuba Korkmaz	21	Tunceli	17.03.2011	Tunceli'de polis memuru nişanlısı Savaş C. Tarafından vuruldu.
09	Çiğdem Şahin	20	İzmir	11.11.2010	İzmir'de çevik Kuvvet'te görevli polis Anıl tarafından vuruldu
08	Sabire Yaman	29	İstanbul	27.07.2010	Yaman çalıştığı Tacirler Menkul Şirketinin Bakırköy şubesinde vuruldu.
07	Maziye Alslan	8	Van	29.04.2009	Özel harekât polislerinin kullandığı aracın altında kalarak hayatını kaybetti.
06	Özge Keyikçi	13	Kütahya	19.10.2009	polis Enver ACAR'ın silahından çıkan mermiyle can verdi.
05	Narin Böğür	32	Antalya	2008	Narin Böğür Alanya'da polisin açtığı ateş sonucu yaşamını yitirdi.
04	Visuale S.Ova	22	İğdır	2008	Karakola götürülmek üzere polis aracına alınan yabancı uyruklu şahıs ölü bulundu.
03	Kevser Mızrak	38	Ankara	08.12.2007	Polisin düzenlediği operasyonda öldürüldü.
02	Yüksel Nergiz	26	Malatya	22.10.2007	Kale ilçesi polisin DUR ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldü.
01	Narin Bulut	35	Antalya	03.08.2007	hırsızlık yaptıktan sonra kaçarken, polisin "dur" ihtarına uymadığı için

VII. SİLAHLARIN ÇOCUKLARA KARŞI KULLANILMASI

A. Yaşama Hakkı İhlal Edilen Çocuklar (-18)

Türkiye’de çocukların yaşama hakkının yaygın bir şekilde ihlal edildiğini, insan hakları alanında izleme ve raporlama yapabilmek için gerekli ve güvenilir veriye ulaşmanın ise zorluğu görülmüştür.

Çocukların ölümü ile sonuçlanan vakalarda rastlanan bir başka olgu ise “**Cezasızlıktır**” kapsamlı ve caydırıcı bir soruşturma yürütülmediği, sorumluların ortaya çıkarılmadığı, soruşturma ve kovuşturmaların etkili bir şekilde yürütülmediği görülmektedir

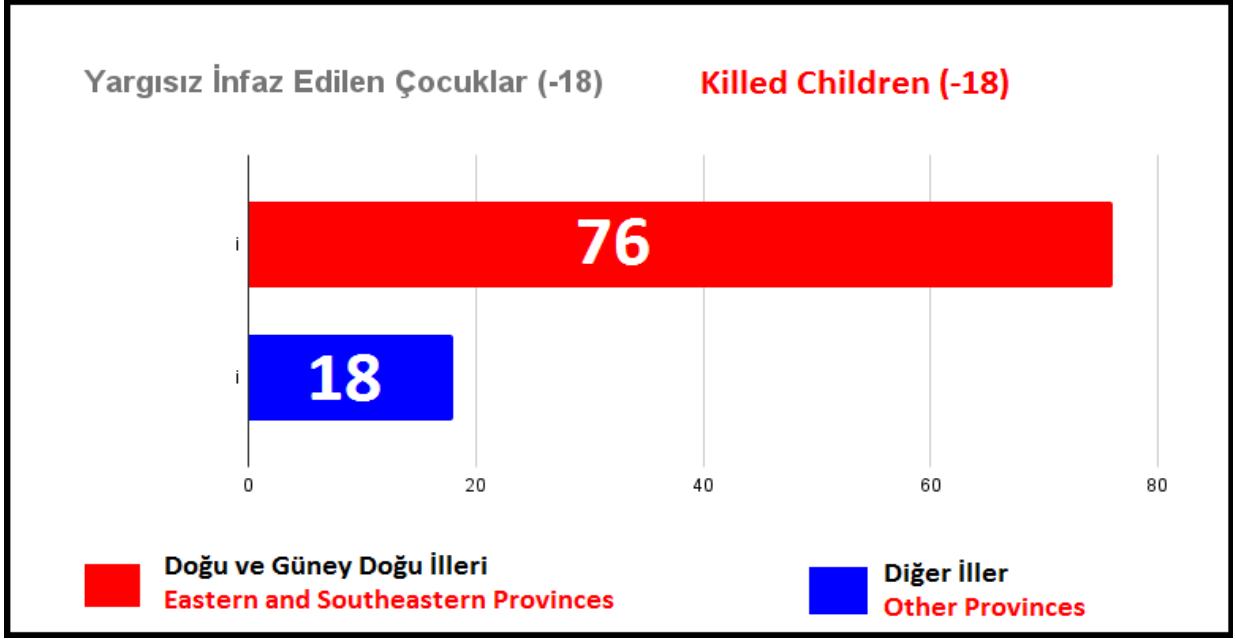
2007 ve 2015 yıllarında Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununda yapılan değişiklikle, polise soyut kavramlara dayalı yeni yetkiler verildi. Soyut kavramlara kendince bazı anlamlar yükleyen polis, aralarında bebeklerin de olduğu henüz 18 yaşına dahi girmemiş 94 çocuğun yaşama hakkı ihlal edilmiştir.

Baran Tursun Vakfı, insan hakları izleme programı kapsamında yaşam hakkı ihlal edilen çocukların Batı ve Doğu bölgelere göre sınıflandırılması sonucunda, yargısız infaz edilen 94 çocuğun 76’sı Türkiye’nin doğu ve güneydoğu illerinde, 18’i ise diğer illerde olduğu tespit edilmiştir.³¹

Henüz polisten kaçmayı bile bilmeyen 94 çocuğun 76’sının doğu ve güneydoğu illerinde olması, bölgede ikamet eden yurttaşların vicdanlarını yaralamış, idari mekanizmalara ve polis gücüne olan güven duyguları zayıfladığı tespit edilmiştir.

³¹ Baran Tursun Vakfı, *PVSK Kapsamında Ölen 18 Yaş Altı Çocuklar Veri Haritası*, <http://www.baransav.com/?pnum=722&pt=%C3%96len+18+ya%C5%9Ftan+k%C3%BC%C3%A7%C3%BCK+%C3%A7ocuklar-Veriler>.

B. Yaşama Hakkı İhlal Edilen Çocukların Bölgesel Dağılımı

VIII. CEZASIZLIK

Baran Tursun Vakfı'nın "Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Yaşam Hakkı İhlalleri Raporunda cezasızlık adeta olağan yargı süreci gibi algılandığını, karar vericiler nezdinde olağan dışı cezasızlık süreçlerin gideriminde bulunulmadığı tespit edilmiştir. Devlete karşı ve devletin işlediği suçlara, yargının farklı bakışı yargıyı tarafgir durumuna getirmiştir. Yargı bu tarafgir tutumuyla evrensel hukuktan ve adil yargılamadan uzaklaşarak toplum vicdanında itibarsızlaşmıştır.

A. Cezasızlık ve Süreçleri

'Baran Tursun Vakfı'nın "Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Yaşam Hakkı İhlalleri Raporunun 25 ve 26 sayfalarından alıntılanmıştır'³²

Polisin aşırı güç kullanması sonucu ölümle sonuçlanan bazı vakalarda, etkili ve tarafsız soruşturmalar yapılmamıştır. Yargılamanın hukuka uygun gerçekleştirildiğinin kabul edilebilmesi için yargılamaya esas alınan deliller, failin suçu işleyip işlemediğini, işlenmiş

³² Tursun, Mehmet; Kurşun, Günel, *Kolluk Güçlerinin Orantısız Güç Kullanımı Sonucunda Gerçekleşen Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu*, <http://www.baransav.com/?pnum=768&pt=RAPOR%3A+Kolluk+Güçlerinin+Orantısız+Güç+Kullanımı+Sonucunda+Yaşama+Hakkı+İhlalleri>, 25.

olan suçu aydınlatmak için, suç delillerin hukuka uygun bir şekilde düzenli ve eksiksiz olarak muhafazası ve değerlendirilmek üzere yargı mercilerine ulaştırılması gerekmektedir.

03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun'un 15'inci maddesi ile Anayasa'nın 38'inci maddesine "Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez." hükmü ilave edilmiştir. Anayasanın bu amir hükmüne rağmen birçok vakada öldürme olayına karışanlar, zanlı olarak yargılanması gerekenler, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında, delilleri toplama, tanıklık yapma, soruşturmayı yürütme gibi etkili görev yapmaları, delil yaratma ve delillerin karartılmasına zemin hazırlanmaktadır. Bu şekilde kanuna aykırı olarak toplanan delillerle hesap verebilirlik ve adil yargılamanın önüne geçilmektedir.

İşkence, kötü muamele ve yaşama hakkı ihlalleri kapsamında görülen pek çok davada güvenlik güçlerinin soruşturma ve kovuşturma aşamasında görevlerine devam etmesi, yargı sürecini olumsuz etkilenmekte ve suçluların cezalandırılmasını zorlaştırmaktadır. Yaşama hakkı ihlallerinden sorumlu olan veya sorumlu olabileceğinden şüphe edilen polisi yargılamak yerine terfi ettirilmesi adalet arayanların önünde engel teşkil etmektedir.

Öldürme olayının faili olan polis genellikle olay yerinde delilleri kendisi toplamakta veya olayın akışına göre delil üretmektedir. Zanlılar tarafından üretilen ve toplanan delillere göre Emniyet birimleri tarafından olayın Fezlekesi düzenlenmektedir.

İzmir'de Baran Tursun'u öldürdükten sonra, ateş etmeyi gizlemek suretiyle trafik kazası raporu düzenlenmesi, Ankara'da 20 yaşında ki Soner Cankal'ı öldürdükten sonra, cesedinin üzerine kurusıkı tabanca bırakılması, Antalya'da motosikletiyle gezerken öldürülen 17 yaşındaki Çağdaş Gemik'in cesedinin yanına birkaç gram uyuşturucu bırakılması, Kızıltepe'de 12 yaşındaki Uğur Kaymaz'ı öldürdükten sonra cesedinin üzerine silah bırakılması gibi delil yaratma fiilleri diğer vakalarda da yaygın bir şekilde görülmektedir.³³ Bu fiilleriyle amaçlanan şey; kendileri veya arkadaşlarının fail olduğu kötü muamele veya öldürme vakalarının esasları olan delilleri gizlemek, aklama yönünde delil üretmektir.

Türkiye'de yaşam hakkı söz konusu olduğunda, gerek yargıda gerekse karar vericiler nezdinde "**cezalandırmama kültürü**" nün hakim olduğunu görmekteyiz. Bu tarafgir ve müsamaha, zanlı polislerin fiilen cezasız kalmalarını kolaylaştırıyor. Polisin aşırı ve orantısız güç kullanması sonucu meydana gelen yaşama hakkı ihlallerinde mahkûmiyetle sonuçlanan davaların oranının çok düşük olması, polisin soruşturmaların tarafı olduğu birçok olayda, delilleri toplaması, tanıklık yapması ve aktif görevlerinde kalmalarına izin verilmesi yaşama hakkı ihlallerini artırmıştır.

³³ Baran Tursun Vakfı Raporu, 2021, Sayfa 27

<http://www.baransav.com/?pnum=768&pt=RAPOR%3A+Kolluk+G%C3%BC%C3%A7lerinin+Orant%C4%B1s%C4%B1z+G%C3%BC%C3%A7+Kullan%C4%B1m%C4%B1+Sonucunda+Ya%C5%9Fama+Hakk%C4%B1+%C4%B0hlalleri>

Davalının devletin güvenlik görevlisi olduğu durumlarda suçluları koruma mekanizmaları farklı etki ve yöntemlerle devreye girmektedir. Hukukun üstünlüğüne inandığını söyleyen idareciler, farklı etki ve yöntemler kullanarak cezasızlığa zemin hazırlamaktadır. İdari makamlar adaletin tesisine yardımcı olmak yerine, bir yanda öleni ve ağır insan hakları ihlaline maruz kalanları kötüleme ve aşağılamakta, öte yanda suça karışan polisin masumiyeti yönünde medya organlarında koruma ve kollama yönünde görüş bildirmekte ve hoşgörölü davranmaktadır.

Cezasızlık sürecine dair iş ve işlemler bir kişi ile sınırlı olmayıp, cezasızlık sonucunun oluşmasının çok farklı etkileri ve yöntemleri vardır. Suçluyu koruma ve kollama, soruşturma süreci, delil üretme, devlette yaşama hakkı algısı, devletin ali menfaati, devlet bekasının her şeyin üstünde tutan hakimin takdir yetkisi, sivil toplum kuruluşlarının etkisizliği gibi kavramlar, ya tek tek, ya birkaçı ile, ya da tüm bu kavramların bir araya gelmesiyle cezasızlığın koşulları oluşmaktadır.

IX. ADİL YARGILANMA HAKKI

Adil yargılanma hakkı, uluslararası düzeyde AİHS'nin 6.maddesi ile ulusal düzeyde ise Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Hak arama Hürriyeti" başlıklı 36. maddesi ile teminat altına alınmış olup modern hukuk sistemlerinin bel kemiğini oluşturan bir temel haktır. Bütünüyle üzerinde uzlaşmış bir çerçeveden bahsetmek mümkün olmasa da, Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) de ifade ettiği üzere, AİHS 6. madde metni ve bu madde kapsamında verilen AİHM kararları referans kabul edilmelidir.³⁴

AİHS m.6 "*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir*" diyerek aslında bir bakıma adil yargılanma hakkının içeriğini oluşturacak kriterleri ortaya koyar. Anayasa ise AİHS'den farklı olarak, bu kriterlerin bir kısmını farklı maddelerinde işlemiştir. Örneğin, mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi, hak arama hürriyetini güvence altına alan Anayasa'nın 36. maddesinde değil; yargı yetkisini düzenleyen 9.maddesinde yer alır. Ancak Anayasa metni bir bütün olarak incelendiğinde karşımıza AİHS ile örtüşen bir çerçeve çıkar.

AİHM, AİHS'nin 6.maddesinin içeriğini yorumlarken kurumsal ve usuli gereklilikler olarak ikili bir ayırım yapmaktadır. Mahkemenin kanun ile kurulmuş olması, tarafsız ve bağımsız olması gibi hususlar adil yargılanma hakkının kurumsal gereklilikler boyutunu

³⁴ Anayasa Mahkemesi, *Rahil Dink*, Başvuru No: 2012/848, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/848>.

oluştururken adillik değerlendirmesi ve makul sürede yargılanma hakkı gibi bileşenler 6.maddenin usuli görünümünü teşkil eder.³⁵

AYM ise AİHM'den farklı bir kategorik ayırım ile inceleme yapar. Ancak elbette sınıflandırma biçimindeki bu farklılık, hakkın özü bakımından bir değişiklik arz etmez. AYM bakımından adli yargılanma hakkını oluşturan temel prensipler; mahkeme hakkı, kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız yargı yerinde yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, aleni yargılanma ve aleni karar hakkı, masumiyet karinesi ve asgari şüpheli/sanık hakları olarak sıralanabilir³⁶.

Bu rapor bakımından Adil Yargılanma Hakkı başlıklı kısım “usuli gereklilikler”, Adalete Erişim başlıklı kısım ise “**kurumsal gereklilikler**” kategorisine karşılık gelmektedir.

A. Adillik Değerlendirmesi

AİHM'in 6. madde ile ilgili değerlendirmelerine baktığımızda, Mahkemenin adil yargılanma hakkı bakımından temel inceleme konusu olan “adalet” konseptini statik bir tanımla ifade etmek yerine somut başvurunun koşullarına göre bir değerlendirme yaptığını görürüz. Yargılamanın adilliği konusu incelenirken süreç bir bütün olarak ele alınır, yargılamanın tek bir aşaması veya ayağı diğerlerinden izole edilerek tek başına incelenmez.³⁷ Bunun en önemli sebebi, tek başına incelendiğinde 6. madde ihlaline vücut vermeyecek birden fazla vakıanın birleşip kümülatif bir etki doğurarak adil yargılanma hakkının ihlalini teşkil etmesi ihtimalini bertaraf etmektir. Ancak, elbette, tek bir faktörün de mahkemenin kararında belirleyici rol oynayacak önemi taşıması ve adil yargılanma hakkının ihlaline vücut vermesi mümkündür.³⁸

• Etkili Katılım

Adillik değerlendirmesi yapılırken öncelikle muhakemeye etkili katılımın mümkün kılınıp kılınmadığı incelenir. Tarafların etkili katılımı, muhakeme işlemleriyle ilgili bilgi alabilme, duruşmaları takip etme ve delil sunabilmeleri ile sağlanır. Bu bağlamda, duruşma salonundaki akustiğin kötü olması sebebiyle konuşmaların net duyulamaması dahi adil yargılanma ilkesinin ihlaline vücut verebilir.³⁹

• Silahların Eşitliği

³⁵ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf.

³⁶ Çelik, Abdullah, *Anayasa Mahkemesi Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*, 2014, https://www.anayasa.gov.tr/media/3503/adil_yargılanma.pdf.

³⁷ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, 7.

³⁸ AİHM, *Edwards v. Birleşik Krallık*, Başvuru No:13071/87, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57775>, §34.

³⁹ AİHM, *Stanford v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 16757/90, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57874>, §29.

Ulusal ceza muhakemesi hukukumuzda da yer bulan bu yargılama ilkesi, adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir parçası olması nedeniyle AİHM incelemesine konu olan bir diğer temel prensiptir. Silahların eşitliği ilkesi gereğince tarafların yargılamaya etkili ve eşit katılımlarını sağlamak için gerekli hukuki araçların ulaşılabilir kılınmış olması gerekir. Yargılamanın tarafları, iddialarını ortaya koyabilmek için eşit ve adil imkanlara sahip olmalıdır.⁴⁰ Ceza usul kanunları da yargılama sürecine ilişkin detaylı düzenlemeler getirerek muhakemenin taraflarının kamu otoritesini kullanan yargı gücü ve soruşturma makamları karşısında savunmasız kalmasının önüne geçmelidir.⁴¹ AİHM dava dosyasına ve dosyaya girmiş dokümanların birer kopyasına sınırlama olmaksızın erişiminin adil yargılanma hakkı bakımından önemli güvenceler olduğunu vurgular.⁴² Bu doğrultuda soruşturma ve kovuşturma makamlarının doküman oluşturma yükümlülüğüne de değinmek gerekir. Bu yükümlülük gereğince bütün ceza muhakemesi işlemleri belirli kanuni standartlar çerçevesinde kayıt altına alınır ve erişime hazır halde arşivlenir. Bu yükümlülük, sözlü yargılama ilkesinin hakim olduğu soruşturma evresi için de geçerlidir.⁴³

• Kararların Gerekçeli Olması

Muhakeme sırasında verilen ve davanın özüne etki eden ara kararlar ile muhakeme sonunda verilen nihai karar, ilgili mahkeme heyeti tarafından açık bir biçimde gerekçelendirilmelidir. Hakimin gerekçeli karar verme yükümlülüğü, muhakemenin objektif kriterlere göre yapılmasının teminatını oluşturur. AİHM gerekçeli karar hakkıyla ilgili önüne gelen başvurularda, mahkemenin sunduğu gerekçenin benzer tüm davalarda sunulan tek tip bir “şablona” dayanıp dayanmadığını da inceler.⁴⁴ Bu bağlamda dava konusunun somut farklılıklarını yansıtmayan, şablon niteliğinde gerekçeler adil yargılanma hakkını sağlamaktan uzaktır. Tarafların hak alanına etki eden her hüküm, objektif, hukuki ve somut olayın koşullarıyla ilişkili gerekçelere dayandırılmalıdır.

B. Aleni Yargılama

Yargılamanın aleni olarak yapılması, davanın taraflarını kamu otoritesine sahip yargı makamlarının keyfiliklerinden korunmasına hizmet eder.⁴⁵ Bu sebeple adil yargılanma hakkının tam ve etkili sağlanabilmesi için oldukça önemlidir. Yargılamanın aleniliği, duruşmaların kamuya açık olması ve hükmün açık duruşmada verilmesi ile sağlanabilir.⁴⁶ Duruşmanın kapalı yapılması istisnai olarak mümkün ise de hükmün kapalı duruşmada

⁴⁰ AİHM, *Öcalan v. Türkiye*, Başvuru No: 46221/99, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022>, §140; *Faig Mammadov v. Azerbaycan*, Başvuru No: 60802/09, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170465>, §19.

⁴¹ AİHM, *Coëme ve diğerleri v. Belçika*, Başvuru No: 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ve 33210/96, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194>, §102.

⁴² AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §170.

⁴³ Ünver, Yener - Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara, 2019, 63.

⁴⁴ AİHM, *Moreira Ferreirav.Portekiz (no. 2)*, Başvuru No: 19867/12, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175646>, §84.

⁴⁵ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §271.

⁴⁶ AİHM, *Tierce ve diğerleri v. San Marino*, Başvuru No: 24954/94, 24971/94 ve 24972/94, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58765>, §93.

verilmesi ve kamunun erişiminin bütünüyle kısıtlanması kabul edilemez.⁴⁷ Kararın aleniliği makul bir güvenlik endişesi doğuruyorsa yalnızca bu hususlar bakımından kısmi bir sınırlama getirilmesi mümkündür.⁴⁸

C. Makul Süre

AİHS 6Ş1, “Herkes davasının ... makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir” diyerek adil yargılanma hakkının sağlandığından bahsedebilmek için yargılamanın makul süre içinde tamamlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu ilkenin iç hukuktaki yansımaları ise kaynağını Anayasa’nın 19. maddesinden alan CMK 141/1-d hükmünde görmek mümkündür. CMK’ya göre tutuklu yargılanan sanık makul sürede hakim karşısına çıkarılmadığı veya hakkında hüküm verilmediği takdirde tazminat isteminde bulunma hakkına sahiptir.⁴⁹ Ancak, 6. madde hükmünün lafzından anlaşıldığı üzere, AİHS makul sürede yargılanma hakkını yalnızca sanık bakımından tutukluluk hali ile sınırlı olarak düzenlememiş ve böylelikle daha geniş bir koruma tesis etmiştir.

Bütün davalar bakımından geçerli olacak bir makul süre tanımı yapmak mümkün değildir. Muhakeme süresinin uzunluğuna ilişkin değerlendirme yapılırken ilgili davanın koşulları göz önünde bulundurulur.⁵⁰ AİHM tarafından makul süre incelemesi yapılırken kullanılan üç temel kriter; davanın karmaşıklığı, başvuruçunun davranışları, ilgili idari makamın ve yargı makamlarının davranışları olarak sıralanabilir.⁵¹ Bu ölçütler Mahkeme için referans teşkil etse de her zaman uzun süren yargılamanın “makul süre” standardına uygun olduğuna işaret etmez. Örneğin, bir dava objektif olarak karmaşık nitelikte olsa dahi, makul bir gerekçe olmaksızın dosyanın uzun süre yargılama makamının elinde bekletilmesi ve işlem görmemesi yalnızca davanın karmaşıklığı ile açıklanamaz. Dolayısıyla dava her ne kadar kompleks bir yapı gösterse de Mahkeme böyle durumlarda makul sürenin aşıldığına hükmedecektir.⁵² Benzer şekilde, diğer ölçütler bakımından da etraflıca bir inceleme yapılarak makul süre hakkında karar verilir.

X. ADALETE ERİŞİM

Yukarıda izah edildiği üzere adil yargılanma, birden fazla bileşenden oluşan ve başka güvencelerle girift bir ilişki içinde olan temel bir haktır. Bu bağlamda adil yargılanmanın önemli unsurlarından birini adalete (mahkemeye) erişim hakkı oluşturur.

⁴⁷ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §300.

⁴⁸ Ibid, §312.

⁴⁹ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf>

⁵⁰ AİHM, *Boddaert v. Belçika*, Başvuru no: 12919/87, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57768>, §36.

⁵¹ AİHM, *König v. Almanya*, Başvuru No: 6232/73, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512>, §99.

⁵² AİHM, *Adiletta ve diğerleri v. İtalya*, Başvuru No: 13978/88, 14236/88 ve 14237/88, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57671>, §17.

AİHS m. 6 incelendiğinde de adil yargılanma hakkının unsurlardan biri olarak mahkemeye erişim hakkına işaret edildiğini görebiliriz: “Herkes davasının ... kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, **yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından ... yürütülmesini isteme hakkına sahiptir**”. AİHM’in yaptığı kategorik ayrıma göre değerlendirecek olursak adalete erişim, adil yargılanma hakkının “kurumsal gereklilik” boyutunun bir görünümünü oluşturur. AYM ise mahkemeye erişim hakkını “*bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilme ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını talep edebilme*” olarak tanımlar.⁵³ AYM'nin bu tanımında sözü geçen mahkeme; yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir yargı makamına işaret eder.

- **Kanun ile Kurulmuş Mahkeme:** AİHS 6 § 1 hükmünde belirtildiği üzere davanın görüleceği mahkemenin kanun ile kurulmuş olması gerekir. Demokratik bir hukuk devletinde, yargı yerinin kanun ile muhakeme yapmaya ve hüküm vermeye yetkili kılınmış olması gerekir; yargı erki kullandığı kamu gücünün kaynağını kanundan alır. AİHS 6. madde lafzında geçen “*kanun ile kurulmuş olma*” ifadesi aslında aynı zamanda mahkemenin kendisini düzenleyen kuruluş kanununa uygun bir oluşum arz etmesi anlamına gelir.⁵⁴
- **Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme:** Adil yargılanma hakkının tam manasıyla güvence altına alındığından bahsedebilmek için muhakemeyi yapacak yargı yerinin bağımsız ve tarafsızlığı konusunda şüphe bulunmamalıdır. Bu iki kriter AİHM tarafından sıklıkla birlikte değerlendirilir.⁵⁵

Bağımsızlık, yargı yerinin hem yasama ve yürütme erklerinden hem de davanın taraflarından münferit hareket etme kabiliyetini ifade eder. Yargı yerinin bağımsızlığını değerlendirirken AİHM’in başvurduğu dört kriterden bahsedebiliriz:

- **Üyelerin atanma usulü:** Üyelerin atanma usulü tek başına bağımsızlık konusunda bir sonuca varmak için elverişli olmasa da önemli bir değerlendirme ölçütüdür. Bu bağlamda, örneğin, mahkeme üyeleri yürütme organı tarafından atanıyor olabilir. Ancak bağımsız bir yargı makamından bahsedebilmek için mahkeme üyelerinin yargısal faaliyetleri sırasında yürütmenin etkisi altında olmadıklarının tespit edilebilmesi gerekir.⁵⁶

⁵³ Çelik, Abdullah, *Anayasa Mahkemesi Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*, 2014, https://www.anayasa.gov.tr/media/3503/adil_yargilanma.pdf, 33.

⁵⁴ AİHM, *Sokurenko ve Strygun v. Ukrayna*, Başvuru No: 29458/04 ve 29465/04, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76467>, §24.

⁵⁵ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §87; AİHM, *Findlay v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 22107/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58016>, §73; *Ramos Nunes De Carvalho E Sa v. Portekiz*, Başvuru No: 55391/13, 57728/13 ve 74041/13, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187507>, §153.

⁵⁶ AİHM, *Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 7819/77, 7878/77, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456>, §79.

- **Görev süreleri:** Hâkimlerin görev süresi bakımından genel geçer bir minimum süre bulunmama ile birlikte azledilemezlik teminatlarının bulunması, bağımsızlık açısından önemlidir.⁵⁷
- **Dış baskılara karşı sağlanan teminatlar:** Yargı bağımsızlığı hakimlerin yargı içi ve dışından etkilerden korunmalarını zorunlu kılar. Bu bağımsızlık ise modern hukuk sistemlerinde hâkimlik teminatları ile sağlanmıştır. Bu bağlamda bir hâkimin hem yargı erki dışındaki otoritelerden hem de yargı erki içinde üstü konumunda olan otoritelerden (mahkeme başkanı gibi) korunması gerekir.⁵⁸
- **Bağımsızlık izlenimi:** Son olarak, yargı yerinin bağımsızlık kriterini sağlayabilmesi için Mahkemenin kamu önünde, daha önemlisi ceza yargılamasının tarafları önünde bağımsız olduğuna ilişkin bir inanç oluşturabiliyor olması gerekir.⁵⁹ Bu bağlamda, 2007 yılında yapılan ve yargıda zihniyet farklılıklarını inceleyen bir araştırmanın çıktıları, Türkiye’de polis aşırı güç kullandığı davalar açısından endişe vericidir. Bu araştırmaya göre hakimlerin %24’ü devlet görevlileri tarafından işlenen suçlarda hakimlerin fail kamu görevlisinden yana tavır almasının doğru olduğuna inanmaktadır.⁶⁰

Tarafsızlık ise yargılamayı yapan hakimlerin dava konusu veya sanığa yönelik bir önyargı içinde olmaması ve ayrımcı bir tutum sergilememesi anlamına gelir. Mahkeme bunun için sübjektif ve objektif olmak üzere iki değerlendirme yöntemi geliştirmiştir:

- Sübjektif yaklaşımda, hâkimin görmekte olduğu davada, davanın taraflarına karşı kişisel önyargı veya taraflılık sergileyip sergilemediği;
- Objektif yaklaşımda ise mahkemenin taraflara, hakkındaki her tür meşru şüpheyi ortadan kaldıracak şekilde, yeterli kanuni güvenceyi sunup sunmadığı incelenir.⁶¹

AİHM, *Kyprianou - Kıbrıs* kararında fonksiyonel ayırmadan doğacak sorunların mahkemenin tarafsızlığını gündeme getirebilecek önemli bir husus olduğu belirtilmiştir.⁶² Türk kolluk teşkilatı bu gözle incelendiğinde, kamu düzenini sağlama amacını taşıyan idari kolluk ile suç olarak tanımlanmış filler ve bunların faileri ile ilgili her türlü delili bulup adli makamlara teslim etmekle görevli adli kolluk arasındaki ayırımın bulanıklaşması, mahkemenin bağımsız ve tarafsızlığını zedeleyen bir faktör olarak karşımıza çıkabilecektir. Nitekim, idari kolluk ve adli kolluk faaliyetlerini gerçekleştiren kamu

⁵⁷ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §95.

⁵⁸ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, §97.

⁵⁹ Ibid. 24.

⁶⁰ Sancar, Mithat - Ümit, Eylem, *Yargıda Algı ve Zihniyet Kalıpları*, Kasım 2007,

<http://www.insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/dce233d88a51b398af86057e20670cf9.pdf>, 11.

⁶¹ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber (Ceza Hukuku Yönü)*, 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf, 26.

⁶² AİHM, *Kyprianou v.Kıbrıs*, Başvuru No: 73797/01, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>, §121.

görevlilerinin aynı teşkilat bünyesinde bulunması bu ayrımın yapılmasını zorlaştırmaktadır.

XI. POLİSİN ZOR VE SİLAH KULLANMASINA DAİR ULUSLARARASI BELGELER

A. Birleşmiş Milletler Hukuk Uygulayıcıları İçin Davranış Kuralları

17 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen 34/169 sayılı BM Genel Kurul kararı⁶³ hukuk uygulayıcıları için birtakım mesleki kurallar barındırması bakımından önemlidir. Nitekim Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin iç hukuk kuralları burada belirtilen prensiplere paralel olarak düzenlenmesi gerekir. Ancak, eğer iç hukuk kuralları daha ağır bir düzenleme öngörüyorsa iç hukukun uygulanmasına öncelik tanınmalıdır.

Kararın 3. maddesi açık bir biçimde hukuk uygulayıcılarının ancak istisnai durumlarda, mutlak surette gerekli olması halinde kuvvet kullanabileceğini belirtir. Ateşli silah olağandışı bir önlemdir; kullanılmadan önce mümkün olan her alternatif denenmelidir. Ateşli silah ancak polise silahla direnen veya başkalarının hayatını tehlikeye atan birini kontrol altına almak için ve daha hafif tedbirlerin yetersiz kaldığı durumlarda kullanılabilir. Ateşli silahın kullanıldığı her durum ilgili otoriteye ivedi olarak rapor edilmelidir.

Ayrıca bu kararda BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme ile uyumlu olarak hukuk uygulayıcılarının işkence veya diğer insanlık dışı, küçük düşürücü muamelede bulunmayacağı, bu davranışları teşvik veya tolere etmeyeceği hususlarının altı çizilmiştir.

34/164 sayılı BM Genel Kurulu Kararı güç kullanma yetkisi bulunan hukuk uygulayıcılarının kontrolünü iç denetim ile sağlamayı amaçlamaktadır. Kararın 8. maddesine göre bu kararda yer alan prensiplere aykırı uygulamalarla karşılaşan kamu görevlisi durumu derhal üstlerine ve hal ve koşullar gerektiriyorsa diğer denetleyici organlara bildirmelidir.

B. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi 690 Sayılı Polis Hakkında Bildirisi⁶⁴

Polisin güç kullanma yetkisini ilgilendiren bir diğer dikkate değer metin, 1979'da kabul edilen 690 sayılı Avrupa Konseyi Bildirisidir. Bu metin, 34/169 BM Genel Kurul Kararı ile paralellik göstermek ile birlikte farklı hassasiyetler barındırır. Örneğin, Avrupa Konseyi Bildirisine göre bir kişinin polis memuru olarak görev yapabilmesi için profesyonel eğitim almış olması yeterli değildir. Sosyal problemler, demokratik haklar, insan hakları ve hususi olarak AİHS üzerine yeterli bir eğitim de alması gerekir.⁶⁵

⁶³ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Hukuk Uygulayıcıları İçin Davranış Kuralları*, 17 Aralık 1979, <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/codeofconduct.pdf>.

⁶⁴ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, *Polis Hakkında 690 Sayılı Bildiri*, 01.02.1979, <https://pace.coe.int/pdf/b665278876aaf96f6c0da9ef97f75b4d5e6facb095940fd07465d1ce5c673c34/resolution%20690.pdf>.

⁶⁵ Ibid. 3.

Bildirinin 4. maddesi, hukuka aykırı emre uygun davranma yasağını, herhangi bir istisna öngörmeksizin düzenlemesi nedeniyle önemlidir. Bu konuyla ilgili iç hukuktaki paralel düzenlemenin PVSK m.2/1-B bendinde yer aldığını görmek mümkündür. Ancak iç hukukta istisnai olarak polisin hukuka aykırı emri yerine getirmesine cevaz verildiğini görüyoruz. Buna göre polis, ilgili hukuka aykırılığı amirine bildirmekle yükümlüdür. Ancak amirinin hukuka aykırı emrin yerine getirilmesi konusunda ısrarcı olması ve emrini yazılı olarak tekrar etmesi halinde polis bu emri yerine getirir ve hukuka aykırı emrin uygulanmasından sorumlu olmaz.⁶⁶ Söz konusu bildiride ise benzer bir istisna yer almamaktadır.

Bildirinin 11, 12 ve 13. maddeleri ise kolluk eylemlerinin hukuki sınırını çizerek özellikle emir komuta zincirinin üst basamaklarındaki kolluk görevlileri için sorumluluk getirir. Kolluk eylemlerini planlamakla görevli bu kamu görevlileri, hem somut olayda hukuka uygun amaca ulaşmak için kullanılacak aracı titizlikle belirlemeli hem de ilgili aracın kullanımı konusunda polise açık ve net emirler vermelidir.⁶⁷ Ancak bu değerlendirme elbette yalnızca kolluk amirlerinin sorumluluğunda değildir, nitekim polis, kendisine verilen emrin hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmekle yükümlü kılınmıştır.

C. Birleşmiş Milletler Hukuk Uygulayıcılarının Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel Prensipler⁶⁸

7 Eylül 1990'da 8. Birleşmiş Milletler Kongresinde kabul edilen *Hukuk Uygulayıcılarının Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel Prensipler*, üye devletlere kuvvet ve ateşli silah kullanımına ilişkin bazı genel ve özel kurallar getirmektedir. Üye devletlerin iç hukuklarını burada öngörülen uluslararası standartlara uyumlu hale getirmesi beklenir.

Metnin 2. maddesinde, kolluk eylemlerinin ölçülülüğünü temin etmek için kuvvet araçları ile koruyucu malzemeler arasında ikili bir değerlendirme yapılmış ve polisi kuvvet kullanma araçları ile donatmak yerine koruyucu malzemeler temin etmenin öncelikli olması gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle kolluğun öldürücü güç kullanma ihtimali azalacaktır. 3. maddede ise ölümcül olmayan araçların da dikkatle kullanılması hükme bağlanarak verilecek zararın en aza indirilmesi ve olayla ilgisiz kişilerin zarar görmesinin önüne geçilmesi sağlanmak istenmiştir.

Tıpkı PVSK'nın 16. maddesinde olduğu gibi BM'nin hukuk uygulayıcıları için belirlediği prensiplerin 9. maddesinde de polisin ateşli silah kullanabileceği haller tahdidi olarak sayılmıştır. İki düzenlemenin kapsamı büyük ölçüde örtüşmekle birlikte BM'nin

⁶⁶ 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>.

⁶⁷ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, *Polis Hakkında 690 Sayılı Bildiri*, 1 Şubat 1979, <https://pace.coe.int/pdf/b665278876aaf96f6c0da9ef97f75b4d5e6facb095940fd07465d1ce5c673c34/resolution%20690.pdf>, 2.

⁶⁸ Birleşmiş Milletler, *Hukuk Uygulayıcılarının Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel Prensipler*, 7 Eylül 1990, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/BASICP~3.PDF>.

hazırladığı prensiplerin yol gösterici nitelikte olduğunu ve PVSK gibi iç hukuk düzenlemelerinin daha kapsamlı olması gerektiğini not düşmek gerekir.

Ateşli silah kullanımı ancak daha az tehlikeli yöntemlerin başarısız olduğu veya bunlarla istenen sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı anlarda mümkündür.⁶⁹ Eğer ateşli silah kullanmak kaçınılmazsa:

- Suçun ciddiyetiyle uyumlu ise bu araca başvurulmalıdır.
- Ateşli silah kullanırken kişiye verilecek zarar minimize edilmelidir.
- Yaralanma durumunda kişinin en kısa sürede medikal desteğe eriştiğinden emin olunmalıdır.
- Yaralanan kişinin ailesi veya yakın arkadaşları durumdan derhal haberdar edilmelidir.⁷⁰

Ateşli silah kullanmanın mümkün olduğu haller şunlardır:

- Kolluğun meşru savunma yapması,
- Bir başkasının hayatının ölüm veya ciddi yaralanma tehlikesi altında olması,
- Kolluğun yaşam hakkını tehdit eden ciddi bir suçu önleme amacının bulunması,
- Suçlunun kaçmasını önlemesi.

Bu noktada BM prensiplerinin ateşli silah kullanmaya ilişkin hukuki düzenlemelerde bulunması gereken nitelikleri sıralayan 11. maddesine bakmakta fayda vardır. Burada belirtilenin aksine PVSK'nın:

- Hangi kolluk görevlisinin hangi tür silahları taşıyabileceği konusunda hüküm içermediğini,
- Ateşli silahların kontrolü, depolanması ve teminatı ile ilgili konuları regüle ederek kolluk görevlisini kendisine teslim edilen ateşli silahtan açıkça sorumlu tutmadığını,
- Ateşli silah kullanılan durumlarda kolluk memurunun bu durumu rapor edebileceği bir iç denetim mekanizması oluşturulmadığını

görmek mümkündür.

D. Birleşmiş Milletler Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu - Minnesota Protokolü⁷¹

Son olarak, 2016 yılında revize edilen ve Minnesota Protokolü olarak da bilinen bu metin, otopsi ve delil toplama süreci için detaylı standartlar belirlemesi bakımından soruşturma makamları için önemli bir kılavuz niteliğindedir. Protokol aynı zamanda hukukçular, kolluk ve diğer soruşturma birimleri başta olmak üzere soruşturma sürecine dahil olan bütün aktörler için iyi uygulama örnekleri sunmaktadır.

⁶⁹ Ibid. madde 4.

⁷⁰ Ibid. madde 5.

⁷¹ Birleşmiş Milletler, Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu (Minnesota Protokolü), 2016, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>

Protokol kapsamı incelenecek olursa hukuk dışı, keyfi ve yargısız infazlar:

- Potansiyel olarak devlet, devlet organları veya devlet ajanları tarafından gerçekleştirilen hukuk dışı ölümler,
- Devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü ihlal etmesi kaynaklı ölümler,
- Devletin bu yükümlülüğünü ihlal ettiğine dair bir emare olmasa da bütün şüpheli ölümler,
- Gözaltında veya tutuklu iken gerçekleşen ölümler olarak belirlenmiştir.⁷²

Kılavuz, kırılğan ve marjinalize edilmiş grupları ilgilendiren hukuk dışı ölüm vakalarına özel bir koruma tesis etmesi bakımından, bu bölümde incelenen diğer uluslararası belgelerden ayrılır. Buna göre, protokolün kapsamına giren hukuk dışı ölümler bakımından mağdurun cinsiyeti, cinsel yönelimi, toplumsal cinsiyet kimliği, politik düşünceleri, dini inancı, ırk ve etnik kökeni, sosyal statüsü bakımından bir örüntü gözlenebiliyorsa, bir diğer ifadeyle belli bir gruba mensup kişilere yönelik sistematik yargısız infazlar gerçekleşiyorsa, devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğü konusunda hassasiyetini artırması gerekir.⁷³

Yaşam hakkı ihlali iddialarında AİHM'in incelediği temel başlıklardan biri olan devletin soruşturma yükümlülüğünün kapsamı da bu metinde düzenlenmiştir. Protokole göre, hukuk dışı ölüme ilişkin makul iddialar, devletin soruşturma yükümlülüğünü doğurur. Soruşturmaya ivedi olarak başlanmalıdır; ancak soruşturma aşamasının başlaması tek başına yeterli değildir. Soruşturma etkili, kapsamlı, bağımsız, tarafsız ve şeffaf olarak yürütülmelidir.

AİHM'in de hukuk dışı ölümleri incelediği kararlarında sıklıkla altını çizdiği bir konu olan amirlerin soruşturmaya dahil edilmesi meselesi ise protokolün 7. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre soruşturma sırasında yalnızca fiili gerçekleştiren kişinin tespit edilmesi yetmez, emir komuta zinciri takip edilerek hukuk dışı ölümle ilgili olabilecek herkesin belirlenmesi ve dosyaya dahil edilmesi gerekir.

Minnesota Protokolü'nü bu alandaki diğer uluslararası belgelerden ayıran bir diğer husus ise devletin ispat yüküne ilişkin 6. maddesidir. Bu hükme göre bazı özel durumlarda, aksi ispat edilmediği sürece, hukuk dışı ölümden devlet sorumludur. Bu özel durumlara örnek vermek gerekirse; ölen kişi insan hakları savunucusu veya hükümet karşıtı olduğu, ruh sağlığıyla ilgili sorunlar yaşadığı, gözaltındayken bedensel bir zarar gördüğü durumlarda devletin kusursuz olduğunu ispatlaması gerekir. Özetle, bu gibi özel durumlarda ispat yükünün tersine çevrildiğini görürüz.

⁷² Ibid. 1.

⁷³ Ibid. madde 3.

E. Hukuk Uygulayıcıları İçin 10 Temel İnsan Hakları Standardı⁷⁴

Uluslararası Af Örgütü tarafından hazırlanan bu metnin herhangi bir bağlayıcılığı bulunmasa da özellikle ateşli silahların kullanımına ilişkin ortaya koyduğu standartlar iyi uygulama örnekleri açısından önemli bir referans noktası teşkil eder.

Af Örgütü'nün 7 ve 8. maddelerde ortaya koyduğu standartlara göre insan haklarına saygılı bir hukuk sisteminde ateşli silah kullanılabilir durumların belirlenmesi yetmez. Bu silahların kullanımına ilişkin kanuni düzenlemeler; polisin ateşli silah taşımaya yetkili olduğu durumları, taşıyabileceği ateşli silah türlerini ve mühimmat miktarını belirlemelidir. Ayrıca görevi sırasında ateşli silah kullanan polislerin rapor vermesi ve olaya ilişkin bir araştırma yürütülmesi için etkili bir raporlama/denetleme sistemi tesis edilmelidir.⁷⁵

F. Usule Uygun Polislik Prensipleri⁷⁶

Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde yapılanmış “*Adalet İşbirliği*” tarafından hazırlanan metinde, kamu gücünü kullanarak hukuk kurallarını uygulamakla yükümlü ve yetkili kolluk görevlilerinin eylemlerinden doğabilecek hak ihlallerini ortadan kaldırmak için bazı temel prensipler belirlenmiştir. Hukuk başta olmak üzere farklı disiplinlerden profesörlerin bir araya gelerek kaleme aldığı bu kılavuz, bağlayıcı nitelikte olmasa da hem hukuk uygulayıcıları ve hem kanun yapıcılar için dikkate değer bir perspektif ortaya koyar. Nitekim metnin önemli amaçlarından biri politika belgesi oluşturmak veya mevcut politikalarını yenilemek isteyen polis departmanlarına rehberlik etmektir.⁷⁷

Kılavuza göre emniyet birimleri yalnızca politika belgesi oluşturmakla kalmamalı, aynı zamanda bu metinleri genel ve özel emirlerle birlikte kamuya açık tutmalıdır. Kolluk işlem ve eylemlerine dair paylaşılması mümkün olan her türlü bilginin online erişime açık olması gerekir.⁷⁸

Kılavuzda vurgu yapılan bir başka konu da polisin zor kullanma yetkisine ilişkin her türlü kanuni/idari düzenlemenin spesifik ve detaylı bir talimat listesi içermesi gerektiğidir.⁷⁹ Polisin kullanacağı gücün kademeli olarak artırılmasını öngören genel bir kanuni düzenleme bu alanda kontrolü sağlamak için yeterli olmayacaktır. Bu nedenle, örneğin, polisin hangi güç aracını hangi spesifik koşulda kullanabileceği, bu güç kullanma sonrasında nasıl belgeleme ve raporlama yapılacağı, güç kullanmadan önce operasyonu tasarlama aşamasında nelere dikkat edilmesi gerektiği detaylı olarak belirtilmelidir. Yine kılavuza göre raporlanmaya değer her güç kullanma vakası ivedi ve objektif bir biçimde

⁷⁴ Uluslararası Af Örgütü, *Hukuk Uygulayıcıları İçin 10 Temel İnsan Hakları Standardı*, 01.12.1998, <https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/004/1998/en/>.

⁷⁵ Ibid. 7-8.

⁷⁶ Yale Üniversitesi, *Usule Uygun Polislik Prensipleri*, 2018,

https://law.yale.edu/sites/default/files/area/center/justice/principles_of_procedurally_just_policing_report.pdf.

⁷⁷ Ibid, 8.

⁷⁸ Ibid, 8.

⁷⁹ Ibid. 12.

düzenli olarak doküman altına alınmalıdır, belgeleme yapılması için bir hak ihlali gerçekleşmesini beklememek gerekir.⁸⁰

Şeffaflık, kamunun kolluğa duyduğu güveni sağlayabilmek açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda polis departmanları güç kullanımına ilişkin verileri düzenleyerek online erişime açık hale getirmelidir. Kılavuzda önerilen bu uygulamanın başarılı örneklerinin sivil toplum tarafından gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. ABD’de teşkilatlanmış bağımsız bir araştırma topluluğu olan *Mapping Police Violence*, resmi ve resmi olmamakla birlikte kredibilitesi yüksek kaynaklardan çektikleri verileri haritalayarak ABD’deki polis şiddeti vakalarını sistematik bir veri havuzunda birleştirmektedir.⁸¹ Sivil toplumdaki bu ve benzeri çabaların, bizzat polis departmanları ve emniyet birimleri tarafından sunulan resmi ve objektif verilerle uygulanması, şeffaflığı sağlamak için oldukça ciddi bir adım olacaktır. Kolluğa duyulan güveni sağlama fonksiyonu dışında bu verilerin iç denetim mekanizmalarının işletilmesi bakımından kritik önemi olacaktır. Bu doğrultuda, her polis departmanı kendi memurlarının güç kullanma istatistiklerini inceleyerek cezai olmayan önlemler almalı ve erken uyarı sistemleri geliştirmelidir. Bu kontroller yıllık veya mümkünse daha sık aralıklarla tekrar edilmelidir.⁸²

Bu rehberde değinilen önemli bir gereklilik de vücut ve araç kameralarıdır. Polis eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemek için hayati öneme sahip bu kameraların hangi durumlarda aktive edileceği açık ve spesifik talimatlarla politika belgelerine işlenmelidir.⁸³ Bu talimatlar ne kadar açık olursa polisin vücut ve araç kamerasını aktive ederken hukuka uygun davranıp davranmadığını tespit etmek de o kadar kolaylaşır.

Son olarak, bu kılavuzda da ısrarla altı çizilen polisin bilgi verme yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler konusunda farklı disiplinlerden akademisyenlerin bir araya gelerek hazırladığı *“Race, Arrests, and Police Use of Force”* başlıklı raporda⁸⁴ yer alan eleştiriler bahsedilmeye değerdir. Bu rapora göre polisin kuvvet kullanımını ölçerken kavramsal bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Eleştirilere göre orantısız güç kullanımının istismara varan boyutuna çok fazla odaklanmanın çalışma alanını yalnızca ekstrem, görece daha az görülen şiddet vakaları ile sınırlar. İkinci olarak, polisin güç kullanırken hangi araçları tercih ettiği, hangi oranda kuvvet kullandığı gibi hususlar kişi üzerindeki etkisi bakımından büyük farklılık yaratabilir. Dolayısıyla yalnızca gücün “kullanılıp kullanılmadığına” odaklanan bir inceleme yetersiz kalacaktır. Bu dikotomik inceleme metoduna sıklıkla başvurulmasının önemli bir sebebi ise emniyet birimlerinin güç kullanımına ilişkin detaylı bir raporlama yapmaması dolayısıyla polisin güç kullandığı vakalara dair elimizde yetersiz

⁸⁰ Ibid. 17.

⁸¹ <https://mappingpoliceviolence.org>.

⁸² Yale University, *Usule Uygun Polislik Prensipleri*, 2018, https://law.yale.edu/sites/default/files/area/center/justice/principles_of_procedurally_just_policing_report.pdf, 8.

⁸³ Ibid. 20.

⁸⁴ Center for Policing Equity, *The Science of Justice: Race, Arrests, and Police Use of Force*, 2016, https://policingequity.org/images/pdfs-doc/CPE_SoJ_Race-Arrests-UoF_2016-07-08-1130.pdf.

veri bulunmasıdır.⁸⁵ Polis departmanlarının güç kullanılan vakaları daha detaylı raporlaması, polis kaynaklı hukuk dışı ölümler üzerine yürüttüğümüz tartışmayı derinleştirebilmemiz için elzemdir.

XII. AİHS ÇERÇEVESİNDE AİHM KARARLARI

AİHS'nin yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi, işkence yasağını düzenleyen 3. madde ile olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya almayı düzenleyen 15. madde ile birlikte düşünülmelidir. Özellikle ölümlerle sonuçlanmayan polis şiddeti vakalarının bir kısmı işkence yasağı bağlamında değerlendirildiğinden yaşam hakkı ihlali iddiaları bakımından bu düzenleme de önem arz eder.

Ancak bu noktada, ölümlerle sonuçlanmayan bütün polis şiddeti vakalarının işkence yasağı kapsamına girmeyeceğini belirtmek gerekir. Mahkemenin de birçok kararında altını çizdiği üzere istisnai olarak başvuru hakkının yaşam hakkını ihlal edecek nitelikte eylemler ölüm ile sonuçlanmamış olsa bile yaşam hakkı ihlali olarak kabul edilebilecektir. Mahkeme değerlendirmelerinde kullanılan gücün derecesini, türünü ve yaralanmaların niteliğini değerlendirir ve özellikle hukuk uygulayıcısı devlet görevlileri tarafından ölüme sebebiyet verilmeksizin güç kullanılması durumunda bu eylemleri istisnai olarak Madde 2 kapsamında değerlendirebilmektedir.⁸⁶ Bu istisna dışında devlet yetkililerinin aşırı güç kullanımı ve kötü muamelesi, işkence yasağı kapsamında incelenir.⁸⁷

A. Bektaş ve Özalp - Türkiye Kararı

Bektaş ve Özalp - Türkiye kararında Mahkeme, polisin silahını ayak veya bacak gibi hayati tehlike doğurmayacak bölgelere ateş etmek yerine Murat Bektaş'ın başını hedef aldığını tespit ettikten sonra yaşam hakkı ihlali bakımından daha ileri bir inceleme yapmayı gereksiz bulmuştur. Mahkemeye göre polis memurları açıkça ve hukuka aykırı olarak kişinin yaşamını sonlandırmaya yönelik aksiyon almıştır. Bu durumda güç kullanmanın mutlak zorunlu olup olmadığına dair bir değerlendirme yapmak gerekmez.⁸⁸ 2. madde kapsamında devletin pozitif yükümlülüğü, etkili ceza hukuku düzenlemeleri tesis ederek devlet görevlilerinin hukuk dışı ölümlere sebebiyet vermesinin önüne geçmesini gerektirir. Silah kullanmaya yetkili kılınan kolluğun hukuk dışı eylemlerinin engellenmesi, soruşturulması ve yargılanması toplumda devlet aygıtlarına duyulan güveni koruyabilmek için de gereklidir.⁸⁹

⁸⁵ Center for Policing Equity, *The Science of Justice: Race, Arrests, and Police Use of Force*, 2016, https://policingequity.org/images/pdfs-doc/CPE_SoJ_Race-Arrests-UoF_2016-07-08-1130.pdf, 7.

⁸⁶ AİHM, *Makaratzis v. Yunanistan*, Başvuru No: 50385/99, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67820>, §55; *Soare ve diğ. v. Romanya*, Başvuru No: 24329/02, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103591>, § 108-109; *Trévalec v. Belçika*, Başvuru No: 30812/07, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121768>, § 55-61.

⁸⁷ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi*, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf, §4.

⁸⁸ AİHM, *Bektaş ve Özalp v. Türkiye*, Başvuru No: 10036/03, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98353>, §48.

⁸⁹ *Ibid.* §50.

Mahkemenin *Bektaş ve Özalp - Türkiye* kararında tekrar ettiği bir başka önemli konu da polis tarafından gerçekleştirilen yaşam hakkı ihlali iddialarında soruşturma konusunun kapsamıdır. Mahkeme polis kaynaklı ölümleri araştırırken yalnızca kullanılan öldürücü gücün mutlak zorunlu olup olmadığını incelemeyi; yürütülen operasyonun kişilerin yaşam hakkını riske atma ihtimalinin en düşük seviyede tutulacak şekilde planlanıp planlanmadığı değerlendirmek soruşturmanın önemli bir diğer ayağını oluşturur.⁹⁰ Bektaş ve Özalp başvurusunda polis, gelen ihbarla ilgili zorunlu ve yeterli araştırmayı yapmayarak şüpheli eylemlerle ilişkisi olmayan bir kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. Mahkeme bu operasyonun gerekli titizlikle planlanmadığı ve şüphelilerin tespiti için zorunlu araştırmanın yapılmadığı, ihbarda verilen adrese giden polisin öldürücü güç kullanmaya hazır bir biçimde gittiği ve başka bir müdahale alternatifinin tasarlanmadığı sonucuna varmıştır.⁹¹ Özetle, kolluk eylemlerinin plan aşamasında gösterilen titizlik yaşam hakkı ihlali iddiaları açısından belirleyici nitelikte olabilir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, *Bektaş ve Özalp - Türkiye* kararı da dahil olmak üzere, kolluk ve diğer güvenlik güçleri tarafından sebebiyet verilen yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı ihlallerine ilişkin Türkiye aleyhine verdiği kararların büyük bir kısmını **Aksoy grubu**⁹² altında birleştirerek incelemekteydi. Ancak Komite'nin 2019 yılında bu incelemesini noktaladığı, Türkiye hükümetinin kendisine sunulan önerilere uygun adımlar attığı ve bu grup içindeki kararların bireysel ve ulusal düzeyde icra edildiği sonucuna vardığı görülmektedir.⁹³ Fakat bu noktada, Aksoy grubundaki başvuruların büyük bir kısmının 1987-2002 yılları arasındaki terör operasyonları sırasında gerçekleşen hukuk dışı ölüm vakalarını konu aldığını da not düşmek gerekir. O tarihten bu yana AYM'ye bireysel başvuru mekanizması da dahil olmak üzere evrensel standartlara uygun birtakım güvenceler hukuk sistemimizin bir parçası haline getirilmiştir. Ancak bu düzenlemelerin uygulanması ve denetlenmesi ile ilgili ciddi problemler hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Bu doğrultuda, yakın tarihte Komite, polis ve diğer güvenlik birimlerinin faili olduğu iddia edilen ölüm, işkence ve kötü muamele vakalarının soruşturulmasına ilişkin davaları birleştirildiği **Batı ve diğerleri grubuna**⁹⁴ ilişkin önemli bir ara karar yayınlamıştır.⁹⁵ Bu

⁹⁰ Ibid, §57.

⁹¹ Ibid, §61.

⁹² Avrupa Konseyi'nin AİHM kararlarının icrasından sorumlu birimi, incelemeyi kolaylaştırmak adına benzer konulara ilişkin davaları aynı grup içerisinde birleştirerek bu kararların icrasını birlikte takip eder. Buradaki benzerlik, özellikle ihlalin giderilmesi için devletin pozitif yükümlülüğü doğrultusunda atması gereken adımlara ilişkindir. *Bektaş ve Özalp - Türkiye* kararının da içinde yer aldığı Aksoy grubu ise, Türkiye güvenlik güçleri tarafından büyük bir kısmı 1987 ile 2002 yılları arasında gerçekleştirilen hukuk dışı ölüm, kötü muamele ve zorla kaybedilme vakalarından oluşmaktadır. *Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/execution>*

⁹³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 14.03.2019 tarihli *CM/ResDH(2019)51 sayılı karar*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680934004.

⁹⁴ *Batı ve diğerleri* grubunda incelenen kararlar, Türkiye güvenlik güçlerinin faili olduğu iddia edilen ölüm, işkence ve kötü muamele vakalarında etkili ceza ve disiplin soruşturmalarını konu alır. ve bu gruptaki kararlar bakımından Avrupa Konseyi, polisin faili olduğu işkence, kötü muamele ve ölüm vakalarının soruşturulması ve kovuşturulması konusunda iyi uygulamaların geliştirilmesi için Türkiye'ye pozitif yükümlülük yüklemiştir.

⁹⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 16 Eylül 2021 tarihli *CM/ResDH(2021)195 sayılı ara karar*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a3d685.

karara göre her ne kadar Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesi gibi gelişmeler kritik öneme sahip olsa da kamu görevlilerinin soruşturulmasında aranan idari izin konusundaki belirsizlik, hâkim ve savcıların kamu görevlilerine karşı hoşgörülü tutumu, soruşturma ve kovuşturmanın kapsamının yetersiz olması, disiplin soruşturmalarının yürütülmemesi gibi ciddi problemler varlığını korumaktadır. Bu bağlamda Komite, bahsi geçen sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için:

- 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'daki belirsizliğin giderilerek yaşam hakkı ve işkence yasağı ihlali iddialarında soruşturma için idari izin koşulunun kaldırılması,
- Cumhuriyet savcılarının etkili soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamak için somut adımların atılması,
- Devlet görevlilerine yönelik işkence ve kötü muamele iddialarında hakimlerin müsamahakar cezalar vermesinin önüne geçmek için sonuç odaklı somut çözümler geliştirilmesi,
- Cumhurbaşkanlığı tarafından Nisan 2021'de yayımlanan İnsan Hakları Eylem Planı'nın⁹⁶, Komite'nin tespit ettiği sorunlara cevap verir nitelikte uygulanabilmesi yolunda somut adımlar atılması

gibi hususları da içeren bir öneri seti sunmuştur.

B. Gongadze - Ukrayna Kararı⁹⁷

2. madde ihlali iddiasıyla mahkeme önüne gelen bu dosyada, devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen bir zorla kaybedilme vakası söz konusudur. AİHM ilk derece mahkemesinin veya soruşturma makamlarının yerine geçerek delil toplamadığından, dosyada sunulan delil ve iddialara bakarak, yüksek bir ihtimalle, söz konusu zorla kaybedilme olayına devlet görevlilerinin sebep olduğu kanaatine varmıştır. Mahkemenin 2. madde ihlali iddialarına yönelik asıl inceleme konusu ise devletin yaşam hakkını korumaya dair pozitif yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğidir.⁹⁸ AİHM, yerel soruşturma makamlarına dava konusu zorla kaybedilme ve ölüm olayına devlet görevlilerinin sebep olduğuna ilişkin yeterli delillerin sunulmuş olmasına rağmen yeterli ve gerekli soruşturmanın yapılmadığını tespit etmiştir. Polisin bu olayda dahil olduğu Ukrayna kamuoyunda duyulmasına ve konuşulmasına rağmen soruşturma ve kovuşturma makamları harekete geçmemiştir.⁹⁹

Bu kararda mahkemenin vurguladığı bir başka husus ise davaya konu olayda mağdurun hassas konularda haber yapan bir gazeteci olmasıdır. AİHM'e göre bu konumda birinin otorite sahibi kişileri rahatsız edebileceği ve dolayısıyla kırılğan bir durumda bulunduğu

⁹⁶ <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf>.

⁹⁷ AİHM, *Bektaş ve Özalp v. Türkiye*, Başvuru No: 10036/03, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98353>, §61.

⁹⁸ AİHM, *Gongadze v. Ukrayna*, Başvuru No: 34056/02, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70853>, §166.

⁹⁹ *Ibid.*, §166.

gerçeği soruşturma makamlarınca göz ardı edilmiştir.¹⁰⁰ Dolayısıyla devlet, yaşam hakkı ihlali iddiasını etkili soruşturmayarak Sözleşmenin 2. maddesine ilişkin pozitif yükümlülüğüne aykırı hareket etmiştir.

C. Gözaltında Gerçekleşen Ölüm ve Kötü Muamele Vakaları

Gözaltında gerçekleşen ölüm vakasına ilişkin *Gayeva - Rusya* başvurusunda¹⁰¹ AİHM, devlet otoritesinin kontrolündeki alanlarda gerçekleşen hak ihlallerinde sivillerin delil toplama bakımından dezavantajlı konumda bulunduğunu belirterek, benimsediği ispat kriterini böyle vakalarda farklılaştırmaktadır. Mahkeme, gözaltı ve benzeri mekanlarda gerçekleşen ölüm ve yaralama olaylarında “*makul olanın ötesinde şüphe*” ilkesinden saparak kuvvetli ihtimallere dayanan iddiaları da hükme esas delil olarak kabul edebilmektedir. Bu durumda devlet, hak ihlali iddiasının aksini ispatla yükümlü olacaktır.¹⁰² Mahkeme bu içtihadını, benzer koşullarda gerçekleşen ölüm ve yaralama vakalarına dair başvurularda tekrar etmiştir.¹⁰³

Bu başlık açısından önem arz eden bir diğer husus, gözaltında imzalanan belgelerin ispat gücüdür. Kişinin, gözaltındayken ifadesini cebir ve tehdit altında vermediğine, ifadesinde yazanların tamamen kendi beyanlarına dayandığına ilişkin bir belge imzalamış olması, gözaltında kötü muamele görmediğine yeterli delil teşkil etmez. Nitekim, kişi bu belgeyi kollukta, hâlâ polis gözetimindeyken imzalamıştır. Bu belgenin ispat gücü taşıyabilmesi için kişinin özgür iradesini yansıttığına dair yeterli delil de bulunmalıdır.¹⁰⁴

Gözaltında gerçekleşen ölüm olayları bakımından AİHM farklı bir ispat kriteri uygulamaktadır. Buna göre, yaşam hakkı veya kötü muamele / işkence ihlali iddiası ile AİHM önüne gelen başvuruya konu olan olaylar (bütünüyle veya kısmen) yalnızca kamu otoritelerinin bilgisi dahilinde gerçekleşmişse ispat yükü ilgili kamu otoritesine aittir.¹⁰⁵ Gözaltı ve tutukluluk halleri, kamu otoritesinin tamamen bilgisi dahilinde gerçekleşen olayların en bilinen örneğini teşkil eder. Nitekim bu durumlarda kişinin hareket özgürlüğü sınırlandırılmıştır ve bütün kayıtlar devlet otoritelerinin kontrolü altında tutulur. Dolayısıyla yaşam hakkının ihlal edilmediğini iddia eden devlet, bu iddiasını ikna edici delillerle ispat etmekle yükümlüdür.

¹⁰⁰ Ibid., §168.

¹⁰¹ AİHM, *Gayeva v. Rusya*, Başvuru No: 688/11, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203183>.

¹⁰² AİHM, *Gayeva v. Rusya*, Başvuru No: 688/11, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203183>, §52.

¹⁰³ Ayrıca bakınız: AİHM, *Anguelova v. Bulgaristan*, Başvuru No: 38361/97, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60505>, §109 vd.

¹⁰⁴ AİHM, *Polis Şiddeti Davalarında Sözleşmenin İhlali (basın açıklaması)*, 16.04.2019, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-6384715-8372258&filename=Judgment%20Csonka%20v.%20Hungary%20-%20ill-treatment%20during%20police%20questioning.pdf>, 2.

¹⁰⁵ AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi*, Güncellenme Tarihi: 31 Ağustos 2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf, §82.

Kişinin gözaltına alındığına dair açık bir delil bulunmasa bile kişi, kamu görevlilerinin çağrısı üzerine onların kontrolünde olan bir yere girmiş ve ardından kendisinden haber alınamamış ise yine aynı ispat yükü devlet açısından geçerlidir. Yani ispat yükü bakımından bu durumlar da tıpkı gözaltı, tutukluluk ve hükümlülük hallerinde olduğu gibi muamele görür.

Aslında, Mahkemenin farklı kararlarında vurguladığı üzere, objektif olarak devlet otoritelerine yüklenebilecek kesin delil elde edilemeyen bütün durumlarda davalı hükümet, başvurucunun iddialarının aksini güçlü ve ikna edici delillerle ispat etmekle yükümlüdür. Gözaltında gerçekleşen ölümlerde güvenlik kameralarının çalışır durumda olmaması bu durumun en belirgin örneklerinden biridir. Devletin bu yükümlülüğüne ilişkin iç hukuk düzenlemelerine bakıldığında, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği 11/2-g gereğince devlet, gözaltına alınan kişinin yaşam hakkını korumak için gerekli önlemleri alır. Bu bağlamda gerekiyorsa onu gözetleyebilir ve teknik imkanları dahilinde kayıt altına alabilir.¹⁰⁶

“Gözaltına alınan kişilerin yaşama haklarını koruyucu gerekli önlemler alınarak, bu amaçla ilgili gözetlenebilir. Gözetleme işlemi teknik imkânlar ölçüsünde kayda alınabilir.”

Yönetmelik hükmünün bu lafzı her ne kadar gözaltı işlemi uygulayan kolluğa kayıt altına alma konusunda bir takdir yetkisi tanıyor gibi görünse de aslında kişilerin yaşam hakkını korumak için bir yükümlülük yüklediği söylenebilir. Yine gözaltı işlemlerinin denetimini düzenleyen CMK m. 92 ise açık bir biçimde Cumhuriyet başsavcılarına veya onların görevlendirdiği Cumhuriyet savcılarına, gözaltına alınan kişilerin tutulduğu nezarethaneleri, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma ile ilgili kayıt işlemlerini denetlemekle yükümlü kılar.¹⁰⁷ Dolayısıyla gözaltında olan kişilerin tutulduğu yerlerin güvenlik kameralarıyla izlenmesi onların yaşam hakkını doğrudan garanti altına aldığı için kolluğun bu konuda gerekli tedbirleri alması ve bu kayıtları tutması; Cumhuriyet başsavcılığının ise bu kayıtların tutulup tutulmadığına ilişkin denetim yapması gerekir. Aksi takdirde, devlet otoritelerine yüklenebilecek gözaltında ölüm olayına ilişkin devlet, AİHM'e ileteceği savunmada güçlü ve ikna edici deliller sunarak yaşam hakkının ihlalinde kusuru bulunmadığını ispatlamak zorundadır.

Mansuroglu - Türkiye kararında belirtildiği üzere kanıtlar bütünüyle devletin kontrolünde ise AİHM başvurucunun *prima facie* şikayetlerini desteklemek için yapılabilecek her şeyi yapmış olmasını yeterli görmektedir.¹⁰⁸ Bu içtihat, polis merkezlerinde gerçekleşen olaylar bakımından kritik öneme sahiptir.

¹⁰⁶ Yakama, Gözaltına Alma, ve İfade Alma Yönetmeliği, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.htm>, madde 11.

¹⁰⁷ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, madde 92.

¹⁰⁸ AİHM, *Mansuroğlu v. Türkiye*, Başvuru No: 43443/98, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-85251>.

XIII. AİHS ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE YARGI KARARLARI

Kolluğun hukuk dışı eylemleri sonucu yaşanan ölüm olaylarına ilişkin yaşam hakkı ihlali iddiaları bakımından AYM kararlarının büyük ölçüde AİHM içtihatları ile uyumlu olduğu söylenebilir. Yaşam hakkının korunması bağlamında devletin koruma yükümlülüğü içtihadını *Serpil Kerimoğlu ve diğerleri*¹⁰⁹ başvurusu ile şekillendiren Mahkeme, benzer içtihadını devlet görevlilerince gerçekleştirilen ihlaller bakımından büyük ölçüde tekrar etmektedir.

Toplumsal olaya müdahale sırasında polisin güç kullanımı sonucu gerçekleşen ölüm olayını incelediği *İpek Deniz ve Diğerleri* kararında¹¹⁰ kamusal yetkisine dayanarak güç kullanan kolluk görevlilerinin sebebiyet verdiği yaşam hakkı ihlalleri bakımından devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri vurgulanmıştır. Kamu gücünü kullanan kolluk görevlilerinin kasıtlı ve hukuk dışı ölümlere sebebiyet vermeme bağlamında negatif yükümlülüğü bulunur. Ayrıca devlet, pozitif yükümlülükleri gereğince tüm bireylerin yaşam hakkını, güç kullanmaya yetkili kıldığı devlet görevlilerinin eylemlerinden doğabilecek risk ve zararlara karşı korumak zorundadır. Bu koruma hem caydırıcı ve kapsamlı yasal düzenlemeleri hem de idari tedbirleri kapsar.¹¹¹ Yaşam hakkı bağlamında devletin pozitif yükümlülüğünün usuli boyutu ise etkili bir cezai soruşturmayla sorumluların tespit edilerek cezalandırılmaları anlamına gelir.¹¹²

AYM bir soruşturmanın etkili olup olmadığını incelerken öncelikle soruşturma makamlarının re'sen harekete geçip geçmediğine, ardından ölüm olayını aydınatabilecek bütün delillerin toplanıp toplanmadığına bakmaktadır. Dava dosyasındaki deliller incelenirken soruşturma ve kovuşturma makamlarınca hiç dikkate alınmayan ve araştırılmayan hususlar ayrıca değerlendirilir.¹¹³ Eğer ölüm olayının aydınlatılması bakımından incelenmesi zorunlu bulunan bir husus, soruşturma ve kovuşturma makamlarınca araştırılmamış ve davada bu deliller üzerine tartışılmamış ise Mahkeme bu durumda yaşam hakkının usuli yönünün ihlal edildiği sonucuna varır. *Devrim Zengin ve Diğerleri* kararında belirtildiği üzere yaşam hakkına müdahale ile ilgili -varsa- görüntü kayıtlarının savcılık tarafından ilgili Emniyet Müdürlüğü'nden istenmesi soruşturmanın etkili ve kapsamlı kabul edilebilmesi için zorunludur. Nitekim AYM'nin de vurguladığı üzere polisin güç kullanımının hukuka uygunluğu değerlendirilirken kullanılacak en büyük maddi delil bu görüntü kayıtlarıdır.¹¹⁴ Ayrıca polisin elindeki araçları talimatlara uygun şekilde kullanmadığına yönelik bir iddia varsa soruşturma makamı bu araçların

¹⁰⁹ AYM, *Serpil Kerimoğlu ve diğerleri*, Başvuru No: 2012/752, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752>.

¹¹⁰ AYM, *İpek Deniz ve diğerleri*, Başvuru No: 2013/1595, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1595>.

¹¹¹ Ibid., §149.

¹¹² Ibid., §151.

¹¹³ Ibid., §168.

¹¹⁴ AYM, *Devrim Zengin ve diğerleri*, Başvuru No: 2017/26413, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/26413>, §65.

kullanımıyla ilgili kriminal bir inceleme yaptırılmalıdır. Aksi takdirde devletin pozitif yükümlülüğünün bir görünümü olan usul yükümlülüğü ihlal edilmiş olur¹¹⁵

AYM, kamusal bir yetkiye dayanılarak güç kullanılan durumlarda, müdahalenin mutlak zorunlu ve orantılı olup olmadığını incelerken iki temel noktaya dikkat etmektedir: Yalnızca kamu görevlisinin eyleminin hukuka uygunluğunu değerlendirmek yeterli değildir, ilgili kolluk işlem ve eyleminin planlama ve kontrol aşamaları da dahil olmak üzere olaylar bütünüyle incelenmelidir.¹¹⁶

Toplumsal olaylara müdahale sırasında sıklıkla polisin orantısız biçimde kullandığı göz yaşartıcı kimyasallar ve biber gazı konusunda ise AYM, bu silahların tek başına öldürücü nitelikte olmamakla birlikte uygunsuz kullanımlarının ölüme ve ciddi yaralanmalara sebebiyet verebileceğini, dolayısıyla uygun düştüğü ölçüde ateşli silahlara ilişkin kriterlerin gaz fişekleri bakımından da uygulanması gerektiğine karar vermiştir.¹¹⁷

XIV. AİHS ÇERÇEVESİNDE YAŞAM HAKKINA DAİR DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜĞÜ

AİHS'in 1. maddesinde açıkça belirtildiği üzere Sözleşmeciler Devletler, yetki alanında bulunan herkesin Sözleşmenin 1. bölümünde güvence altına alınan haklarını korumak ve Sözleşmeyle tanınan özgürlükleri sağlamakla yükümlüdür.¹¹⁸ Uluslararası insan hakları makamlarının geliştirdiği ölçütler ile şekillenen modern insan hakları teorisinde bu yükümlülüğün farklı görünüşleri olduğu kabul edilir.

A. Negatif Yükümlülükler

Yaşam hakkına dair negatif yükümlülük, devletin AİHS 2. maddede güvence altına alınan bu hakkı ihlal etmekten kaçınması yükümlülüğü olarak karşımıza çıkar. Hakkın etkili kullanılmasını hukuka aykırı olarak engelleyen veya sınırlayan devlet, negatif yükümlülüğüne aykırı davranmış olur. Kamu gücünü kullanan kolluğun sebebiyet verdiği ölüm vakaları bakımından, "mutlak surette" zorunlu olmadığı surette güç kullanılamayacağına dair uluslararası prensip, devletin yaşam hakkını koruma bağlamındaki negatif yükümlülüğünün bir görünümüdür. Kuvvet kullanmanın mutlak surette zorunlu olduğu durumlarda dahi kolluk kullanacağı gücü kademeli olarak artırmakla ve zorunlu olanın ötesinde bir aracı/kuvvet derecesini tercih edemez. AİHM, Sözleşmeciler devletlerin yaşam hakkını koruma kapsamındaki negatif yükümlülüğünün, pozitif yükümlülüğe kıyasla çok daha ağır ve katı olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁹

¹¹⁵ Ibid., § 63.

¹¹⁶ AYM, *Okan Göçer*, Başvuru No: 2017/29596, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29596>, §52.

¹¹⁷ Ibid., § 55.

¹¹⁸ Avrupa Konseyi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 1950, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

¹¹⁹ AİHM, *Ribcheva ve diğerleri v. Bulgaristan*, Başvuru No: 37801/16, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208877>, §165.

B. Pozitif Yükümlülükler

AİHS Madde 2 çerçevesinde yapılan başvurular bakımından *McCann ve diğerleri-Birleşik Krallık kararı*¹²⁰, mahkemenin ilk defa yaşam hakkını korumak bağlamındaki pozitif yükümlülüğü bulunduğunu kabul etmesi bakımından önemlidir. McCann kararı ile başlayan ve devletlere yaşam hakkı ihlallerini etkili soruşturma yükümlülüğü getiren bu içtihat, kamusal yetki kullanarak hukuk dışı ölümlere sebebiyet veren polis memurlarıyla ilgili soruşturmalar bakımından önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. 2. madde bakımından devletin pozitif yükümlülüğü, Sözleşmede tanınan hakkın hayata geçmesini sağlamak için yetki alanında bulunan kişilerin yaşamlarını koruyacak gerekli adımları atması anlamına gelir.¹²¹

Polisin zor kullanması sonucu yaşanan ölüm vakalarında devletin pozitif yükümlülüğü, devlet görevlileri tarafından kullanılan ölçsüz ve hukuk dışı güce karşı kişileri korumak için zorunlu aksiyonlar almasını gerektirir. Bu doğrultuda devletin iki temel sorumluluğundan bahsedilir; yaşam hakkını korumaya elverişli ve insan haklarına saygılı bir hukuki çerçeve çizmek¹²² ve güç kullanmaya yetkili kılacağı devlet ajanlarını nitelikli bir eğitimden geçirmek.¹²³

C. Usuli Yükümlülükler

Bir diğer önemli ayırım ise pozitif yükümlülüğün iki görünümünü oluşturan “usuli yükümlülük” ve “esasa dair yükümlülük” olarak karşımıza çıkar. Bu ayırım kaynağını devletten beklenen fiilin türü ve niteliğindeki farklılaşmada bulur. Esasa dair yükümlülükler hakkın etkili korunabilmesi için devletin birtakım temel önlemleri almasını, örneğin, işkence ve kötü muameleyi yasaklamasını veya polisin ateşli silah kullanma yetkisini açık ve öngörülebilir standartlara bağlayan kurallar getirmesini gerektirir. Usuli yükümlülükler ise hakkın daha etkili korunması için iç hukuk prosedürlerinin devreye sokulması, hak ihlali halinde etkili yaptırımların uygulanması anlamına gelir.¹²⁴

Bu kategorik ayırmadan da anlaşılacağı üzere devletin pozitif yükümlülüğü işkencenin veya yaşam hakkı ihlallerinin yasaklanmasıyla sona ermez, esasa dair yükümlülükler hakkın etkili şekilde korunabilmesi için birtakım önlemlerin alınmasını zorunlu kılar. Özellikle devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen işkence yasağı ve yaşam hakkı ihlallerinin önüne geçmek için hukuk düzeni bazı teminatları sağlamalıdır. Bu koruyucu düzenlemeler

¹²⁰ AİHM, *McCann ve diğerleri v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 18984/91, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>.

¹²¹ Akandji-Kombe, Jean-François, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*, 2007, <https://rm.coe.int/168007ff4d>, 11.

¹²² AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi*, Güncellenme Tarihi: 31 Ağustos 2021, Erişim: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf, §87.

¹²³ Ibid., §90.

¹²⁴ Akandji-Kombe, Jean-François, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*, 2007, <https://rm.coe.int/168007ff4d>, 16.

gözaltındaki kişinin:

- üçüncü bir kişiye haber verme hakkı,
- avukata erişim hakkı,
- kendi belirleyeceği bir doktor tarafından tıbbi kontrolünün gerçekleştirilmesini talep etme hakkı olarak sıralanabilir.¹²⁵

Avrupa Konseyi, kötü-muamele vakalarının büyük bir kısmının polis merkezlerinde, yakalama ve gözaltı işlemlerinden sonraki ilk birkaç saat içerisinde gerçekleştiğini; çünkü bu zaman aralığında çoğunlukla avukata erişimin sağlanmadığını not düşmektedir.¹²⁶ Bu bağlamda avukata erişim hakkı, telefon hakkı ve tıbbi muayene hakkının etkili biçimde sağlanması, gözaltındaki kişilerin yaşam hakkının korunması açısından kritik bir öneme sahiptir.

XV. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MEKANİZMALARINDA TÜRKİYE'DE POLİS ŞİDDETİ VE YARGISIZ İNFAZLAR

Üye devletlerin insan hakları ihlallerini izleyen, raporlayan ve ihlaller konusunda karar veren Birleşmiş Milletler organları özelinde konuya bakıldığında AIHM tarafından çizilen çerçevenin ve ortaya konulan kriterlerin büyük ölçüde BM tarafından da kabul edildiği ve bu yönde Türkiye Devleti'ne tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir.

BM İşkenceye Karşı Komite 2016 yılında hazırladığı 2. Evrensel Periyodik İnceleme sonuç raporunda¹²⁷, mağdurların hukuk uygulayıcılarına yönelik işkence ve kötü muamele iddiasıyla hukuki yollara başvurduklarında “mukavemet” veya “hakaret” benzeri gerekçelerle karşı davalarla karşılaştıklarını, devletin ise Komite tarafından sunulan bu endişe verici duruma bir cevap vermediğini not düşmüştür. Ayrıca, Komite'nin tavsiyelerine uyulmayarak hukuk uygulayıcılarına yönelik işkence ve kötü muamele iddialarını soruşturacak bağımsız bir organın hâlâ oluşturulmadığı vurgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin BM Genel Kurulu'na sunduğu 2020 tarihli 3. Evrensel Periyodik İnceleme raporunda¹²⁸, BM İşkenceye Karşı Komite özel raportörünce iletilen dikkat çekici bilgiler mevcut. Özel raportör, Türkiye'nin Güneydoğu'sunda güvenlik tehdidi iddialarıyla yürütülen operasyonlarda hukuk uygulayıcılarının gözaltında bulunan kişilere işkence ve kötü muamele uyguladığına dair güvenilir iddialar olduğunu belirtmiştir.¹²⁹ Komite'ye göre Güneydoğu'daki bu operasyonlar sırasında silahlı devlet güçlerinin sivillerin ölümüne neden olduğu konusunda endişeler söz konusu olup bu nedenle askeri operasyonların uluslararası

¹²⁵ Ibid., 25.

¹²⁶ Ibid., 47.

¹²⁷ BM İşkenceye Karşı Komite, 4. periyodik izlemeye dair sonuç gözlemleri, 2 Haziran 2016, <https://bit.ly/3AI5R3g>

¹²⁸ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, *Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna Sunulan Evrensel Periyodik İnceleme Raporu*, 12 Kasım 2019, https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_35_-_january_2020/a_hrc_wg.6_35_tur_2_e.pdf.

¹²⁹ Ibid., §19.

insan hakları prensiplerine uygun şekilde gerçekleştirilmesi konusunda Türkiye devleti uyarılmıştır. Ayrıca bu çatışmalar sırasında hayatını kaybeden sivillerin yakınlarına ölen kişinin bedeninin teslim edilmediği tespit edilmiş.¹³⁰

Komite bu iddialar karşısında, hukuk uygulayıcıları eliyle gerçekleşmiş hukuk dışı ölüm, işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanımı vakalarının ivedi, tarafsız ve etkili bir biçimde soruşturulması, failerin tespit edilerek sorumlu tutulması konusunda tavsiyelerini iletmektedir.¹³¹ Komite'ye göre mevcut iddiaların takip edilmemesi veya failerin sorumlu tutulmaması, işkence ve kötü muamele vakalarıyla ilgili fiili bir cezasızlık izlenimi yaratmaktadır.¹³²

Komitenin diğer tavsiyesi TCK'nın "İşkence" başlıklı 94. maddesinin Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme'nin 1. maddesiyle uyumlu hale getirilmesi ve işkence ve kötü muamele vakalarında şahsi cezai sorumluluk ilkesinin şüpheye yer kalmayacak şekilde vurgulanmasıdır. Ayrıca Komite, işkence ve kötü muamele iddialarında şüpheli konumundaki hukuk uygulayıcıları soruşturma sürecinden derhal uzaklaştırılmadıkça ivedi, tarafsız ve etkili bir soruşturma yürütülemeyeceğini vurgulayarak Türkiye'nin bu konuda gerekli adımları atmasını tavsiye etmektedir.¹³³

Raporda Türkiye'nin zorla kaybettirme vakalarıyla ilgili ön alıcı ve kapsamlı bir politika geliştirmede, mevcut zorla kaybettirme iddialarını cevaplamak ve bunları araştırmak konusunda pasif olduğu vurgulanmıştır. Komiteye göre zorla kaybettirmenin müstakil bir suç olarak düzenlenmemiş olması, bu vakaların soruşturulabilirliği açısından ciddi bir problem teşkil eder.¹³⁴

Komite ayrıca gösterilere müdahale sırasında polisin orantısız güç kullanımının dramatik ölçüde arttığını da not düşmüştür.¹³⁵

Son olarak, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri tarafından son periyodik inceleme sonunda yazılan mektuptaki tavsiyeler de dikkate değerdir. Komiserlik Türkiye'ye :

- Bütün işkence ve kötü muamele iddialarının soruşturularak failerin cezalandırılması,
- İşkence ve küçük düşürücü muamelenin önlenmesi için etkili bir mekanizma oluşturulması,
- Bütün hukuk dışı ölüm ve zorla kaybettirme vakalarının soruşturularak sorumluların yargı önüne çıktığından emin olunması,

¹³⁰ Ibid., §18.

¹³¹ Ibid., §18.

¹³² Ibid., §26.

¹³³ Ibid., §20.

¹³⁴ Ibid., §22.

¹³⁵ Ibid., §18.

- Polis ve diğer güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen bütün hukuksuz gözaltı, işkence ve kötü muamele iddialarını raporlayacak ve soruşturacak **bağımsız bir mekanizma** oluşturulması,
- Keyfi gözaltı uygulamalarına yönelik iddiaların kapsamlı olarak araştırılması,
- Gözaltı ve tutukluluk merkezlerinde yapılan takibin yoğunlaştırılması çağrısında bulunmuştur. ¹³⁶

Türkiye Devleti ise Ocak 2020 tarihli 35. oturumda sunduğu ülke raporunda, askeri teçhizat ve göz yaşartıcı bomba kullanımından sorumlu çevik kuvvete Ocak 2019'da eğitim verildiğini belirtmiştir. ¹³⁷ Ayrıca, 2018 yılı ile Ekim 2019 tarihleri arasında Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 36770 memura göz yaşartıcı bombaların kullanımı, toplu gösterilere müdahale, insan hakları ve orantılı güç kullanımı konusunda 1408 hizmet içi eğitim verildiği belirtilmiştir. ¹³⁸ Türkiye yine aynı ülke raporunda, hukuk uygulayıcılarının insan hakları konusundaki bilinç ve farkındalıklarını eğitim yoluyla yükseltmeye çok önem verdiğini belirtmiştir. Bu kapsamda, 2015-2019 tarihleri arasında 106710 hakim ve savcı adayına AİHS, AİHM içtihatları ve insan hakları hukuku konusunda eğitim verildiği belirtilmiştir. Bu derslerin tüm polislerin hizmet içi eğitimlerine eklendiği söylenerek 2017'de 54295 ve 2018'de ise 103126 hukuk uygulayıcı personele eğitim verildiği ifade edilmiştir. ¹³⁹

Öte yandan, bu konuda Türkiye'den yapılan bireysel şikayetlere Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin veri bankası üzerinden bakıldığında sadece bir karara rastlanmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Mart 2019 tarihinde verdiği karar, Mayıs 2017'de Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6, 7, 9, 10 ve 14. maddelerinin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruya ilişkindir. Başvurucuların temsilcileri, başvurucuların Türkiye'de bilinmeyen bir lokasyonda keyfi bir biçimde hücre hapsinde tutulduklarını ve işkence risklerinin olduğunu iddia etmişler. Komite ise yaptığı incelemede fiili olarak gözaltı uygulamasının başlamasından ancak 11 gün sonra başvurucuların hâkim karşısına çıkarılmış olmalarını 9. maddenin bir ihlali olarak değerlendirmiştir. Buna ek olarak, başvuruculara gözaltı nedenleri konusunda açık bir bilgilendirmenin yapılmamış olması ve gözaltı işlemine ilişkin yazılı dokümanların polisin elinde bulunmaması, Komite'nin keyfi gözaltı kararına dayanak teşkil eden diğer hususlardır. Komite, gözaltı işleminin hukuki olmadığına kanaat getirdikten sonra işkence ve yaşam hakkı ihlali iddialarını inceleme gereği görmemiştir. Kararda aynı zamanda

¹³⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Uygulamanın İzlenmesi Mektubu, 4 Aralık 2020, https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_35_-_january_2020/letter_for_implementation_3rd_upr_tur_e.pdf, 4-5.

¹³⁷ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, *Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna Sunulan Türkiye Ülke Raporu*, 14 Kasım 2019, https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_35_-_january_2020/a_hrc_wg.6_35_tur_1_e.pdf &91

¹³⁸ Ibid, &92.

¹³⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, *Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna Sunulan Türkiye Ülke Raporu*, 14 Kasım 2019, https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_35_-_january_2020/a_hrc_wg.6_35_tur_1_e.pdf &123.

Sözleşmenin 2/3-a maddesine atıfta bulunularak devletlerin etkili başvuru hakkını sağlama yükümlülüğü olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda taraf devletler, hem Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde güvence altına alınan hakları ihlal edilen kişilerin mağduriyetleri ortadan kaldırmak hem gelecekte benzer hak ihlallerinin tekrar etmemesi için gerekli önlemleri almak ile yükümlüdür.¹⁴⁰

Son olarak, yargısız infazlar ve polis şiddeti ekseninde, BM mekanizmaları içinde yer alan özel prosedürlere de yer ver vermenin önemli olduğunu düşünüyoruz. Yargısız ve keyfi infazlar özel raportörünün Türkiye'ye 2012 yılında yaptığı ziyaret sonrasında hazırladığı rapor, PVSK'daki muğlak hükümlerin uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu olmadığını altını çizmektedir.¹⁴¹ Ölümcül güç kullanma yetkisinin geniş yoruma açık kurallara bağlanmış olması, polisin hatalı bir muhakeme yaparak yetki alanını aşmasını ve yaşam hakkı ihlallerine yol açmasını muhtemel kılmaktadır. Bu sebeplerle özel raportör gerek Anayasa'nın 17. maddesinin gerek PVSK'nın ve diğer kanunların ilgili hükümlerinin bu doğrultuda revize edilmesini önermiştir.¹⁴² Devlet görevlilerini sorumlu tutmaya yönelik bir politik irade olmadığı ve devlet görevlilerinin güç kullanımına ilişkin soruşturma dosyalarında hukuki prosedürün oldukça yavaş işlediği de özel raportör tarafından yapılan tespitler arasındadır.¹⁴³ Türkiye'deki hak savunucularının raportöre ilettiği bilgiler, kamu görevlilerinin soruşturulması için gerekli olan idari izin koşulunun sağlanamaması nedeniyle pek çok hukuk dışı ölümün takibinin yapılamadığı yönündedir. Özel raportör, kolluk görevlilerinin *de facto* bir bağıışıklığa sahip olduğu tespitini yapmıştır.¹⁴⁴

XVI. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Kişilerin güvenlik algısıyla ilgili tecrübeleri, toplumsal cinsiyet normları ile doğrudan ilişki içindedir. Cinsel şiddet, ev içi şiddet, genital mutilasyon, zorla/erken yaşta evlilikler, kırılğan ve marjinalize edilmiş gruplara yönelik ayrımcılık ve şiddet bu eşitsiz sosyal dinamiğin en belirgin örneklerini oluşturur.¹⁴⁵ Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı küresel verilere göre, kadınların %30'unun fiziksel ve/veya cinsel şiddet öyküsü bulunuyor.¹⁴⁶

Toplumda yaygın olan bu eşitsiz tablo, olası bir polis reformunun toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik somut adımlar içermesini zorunlu kılar. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı bir perspektifin, güvenlik alanı başta olmak üzere, bütün kamu kurumlarında ana akımlaştırılması gerekmektedir. Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı ile BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kurumu tarafından hazırlanan ve

¹⁴⁰ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Başvuru no: 2980/2017, <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2918>.

¹⁴¹ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Mission to Turkey, <https://undocs.org/A/HRC/23/47/Add.2>, 4.

¹⁴² Ibid, 17.

¹⁴³ Ibid, 12.

¹⁴⁴ Ibid, 13.

¹⁴⁵ Denney, Lisa, *Toolkit for Policing and Gender*, 2019, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/9/442519.pdf>, 7.

¹⁴⁶ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>.

polis faaliyetleri ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen kılavuz¹⁴⁷, bu bilincin yerleşmesinin sadece kadınların veya marjinalize edilmiş grupların değil kamu güvenliğinin de yararına olacağını belirtmektedir. Toplumun farklı gruplarının polisle eşit bir iletişim kurması sağlanırsa kamu-polis işbirliği ve haliyle suçların bildirilme/önlenme oranı da yükselecektir.¹⁴⁸

Kırılgan ve marjinalize edilmiş gruplara yönelen şiddet, özünde otorite ile kurulan sağlıklı ve çarpık bir ilişkiden kaynaklanır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kendini otorite ilan eden erkeğin faili olduğu ev içi şiddet ile kamu gücünü kullanmaya hukuki olarak yetkili kılınmış kolluğun kırılgan gruplara uyguladığı orantısız güç, aslında benzer bir hukuka aykırılık örüntüsünün iki farklı görünümünü oluşturur.

İzci - Türkiye kararında¹⁴⁹ AİHM, 8 Mart yürüyüşü sırasında polisin hukuk dışı ve orantısız güç kullanımına maruz kalan başvurucunun 3. maddede yer alan kötü muamele yasağı ile 11. maddede yer alan barışçıl gösteri hürriyetine yönelik ihlal iddialarını incelemiştir. Kararda da vurgulandığı üzere Türkiye’de hukuk uygulayıcılarının toplumsal olay ve gösterilere müdahale sırasında orantısız güç kullanması kronik bir sorun halini almıştır. Bu sebeple devletin 46. maddeye uygun genel ve kapsamlı bir düzenleme yapması, özellikle kırılgan grupların bu sistemik sorunun mağduru olmasının önüne geçmesi gerekir.

¹⁴⁷ Denney, Lisa, *Toolkit for Policing and Gender*, 2019, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/9/442519.pdf>, 10.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ AİHM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No: 42606/05, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122885>.

XVIII. SONUÇ VE TAVSİYELER

Yaşama hakkı bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin başında gelmektedir. Öyle ki bu hakkın güvence altına alınmadığı sistemlerde diğer hakların tanınmasının ve güvence altına alınmasının bir anlamı olmayacaktır. Bu bağlamda, polisin orantısız güç kullanması, görevini kötü veya eksik bir şekilde ifa etmesinden kaynaklı yargısız infazların önlenmesinde yegane sorumluluk Türkiye Devletine aittir.

Devlet erkinin ve kanun koyucunun polise silah kullanma yetkisini düzenleyen PVSK madde 16 düzenlemelerinde tavsiyelerimize uymaları halinde, yaşam hakkı ihlallerinde çok önemli azalmalar olacaktır. Bu sonuç ise; ulusal ve uluslararası kamuoyunda Türkiye'ye ve Türkiye polis gücüne itibar kazandıracaktır.

BU KAPSAMDAKİ TAVSİYELERİMİZ ŞU ŞEKİLDEDİR

Karar Vericilere Tavsiyeler:

1- PVSK'nın 4.maddesine (2559 sayılı yasanın 16.maddesine) eklenen "Makul şüphe, öngörü ve takdir" gibi kavramlar soyut kavramlardır. Ölümcül güç kullanımının son çare olarak ve yalnızca gerektiğinde hayat kurtarmak için kullanılabileceğinin ilgili maddede soyut kavramlarla değil, somut kavramlarla ve net olarak ifade edilmeli, ilgili madde uluslararası standartlara uygun hale getirilmelidir.

2- Güç kullanmada sıklıkla telaffuz edilen 'orantılı veya kademeli güç kullanmanın aşamalarının neler olduğu ve sınırları ilgili mevzuatta belirli ve açık olmalı, uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmelidir. Polisin silah kullanmasının kanuni çerçevesi kafa

karışıklığına veya keyfi değerlendirmelere mahal vermeyecek şekilde belirli, açık ve kesin olmalıdır. Ölümcül ve yaşamsal çizgiler kafa karışıklığına neden olmayacak şekilde yeniden belirlenmelidir.

3- Görevli polis hakkında yaşam hakkı ihlaline ilişkin bir soruşturma olduğunda, söz konusu polisin aktif görevde kalmasına müsaade edilmemeli ve polise terfi verilmemelidir.

4-BM Yargısız ve Keyfi İnfazlar özel Raportörün de tavsiye ettiği üzere polisin sanık olduğu yaşam hakkı ihlali ile ilgili dosyalarda idari izin prosedürü işletilmemelidir.

5-Keyfi gözaltı uygulamalarına yönelik iddiaların kapsamlı olarak araştırılması, hukuka aykırı öldürme vakalarında savcılar daha hafif suçlar yerine daima adam öldürme/cinayet suçundan dava açmalıdır.

6-Polisin taraf olduğu yaşam hakkının ihlal edildiği davalarda, başta delilleri toplama ve muhafaza olmak üzere tüm iş ve işlemlerin yanı sıra soruşturmaya esas alınacak olay yeri inceleme görevi polisten alınıp jandarmaya verilmelidir.

7-Gözaltı ve tutukluluk merkezlerinde yapılan takip yoğunlaştırılmalıdır. Gözaltındaki şüphelilerin polis karakolunda buldukları süre boyunca karakolun her noktasındaki video ve ses kayıtlarının sürekli çalışması garanti altına alınmalıdır. Bu kayıtlar ile oynanmamalı, silinmemeli ve gözaltında insan hakları ihlali iddialarının soruşturmasında kullanılmak üzere derhal ve düzenli olarak savcılığa teslim edilmelidir.

8-Yakınlarını kaybeden ve şikâyette bulunan kişilere karşı misillemede bulunulmamasına yönelik adımlar atılmalıdır. Ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan kişiler ve ailelerine, tanıklara, avukatlara ve sivil toplum örgütlerine yönelik her türlü tehdit ve baskı uygulayanlara karşı ivedilikle soruşturma açılmalı ve hesap verebilirlik sağlanmalıdır. Şikâyetçi aileleri yıldırma için kullanılan 'misilleme soruşturma ve suçlama' uygulamalarına son verilmelidir.

9-Tehdit altında bulduklarını ifade eden tanıkların, hayatta kalanların, mağdur ailelerinin ve üçüncü tarafların kendilerini emniyette hissetmelerini sağlayacak daha güçlü ve etkili koruma programlarının uygulanması bir öncelik olarak ele alınmalıdır.

10-Başta durdurma, arama ve kuvvet kullanma yetkisi olmak üzere, PVSK'nin nasıl uygulandığını; polis ve diğer güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen bütün hukuksuz gözaltı, işkence ve kötü muamele izleyecek, değerlendirecek ve iddiaları raporlayacak, aralarında sivil toplum örgütlerinin de olduğu, bağımsız ve güvenilir bir izleme mekanizması kurulmalıdır.

11-Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ile ilişkili suçlar da dahil olmak üzere polisin görev sırasında işlediği suçların verisinin tutulması, raporlanması ve bu veriye açık erişimin sağlanması gerekir.

Polis başta olmak üzere tüm hukuk uygulayıcılarına insan hakları hukuku, AİHM içtihatlarının uygulanması gibi konularda hizmet/meslek içi eğitimlerin verilmeye devam edilmesi gerekir. Ayrıca polise göz yaşartıcı bomba olmak üzere diğer ateşli silahların kullanılmasına dair uluslararası standartlar hakkında eğitimler verilmelidir.

STK'ların Güçlendirilmesine dair Tavsiyeler:

Türkiye'deki STK'lar aralarında uçurum bulunan ikili bir yapıya sahiptir. Bir kısmı hem finansal ve hem de kuruluş hedeflerine erişim bakımından ortalama Batılı STK'lar gibi iken sayıca yoğun olan başka bir kısmı ise hem finansal hem de amaçlanan hedeflere erişim bakımından Batılı örneklerinden çok uzaktır. Finansal problemler sorunu yaşayan çoğunluk STK'lar toplumsal sorunlara alternatif çözümler üretemedikleri gibi, karar vericiler üzerinde de denetleyici ve caydırıcı güç olmaktan çok uzaktırlar.

12-Yeni Vakıf kuruluşlarından ön koşul olarak istenen mali varlıklar veya ilk sermaye 50 bin lira koşuluna bağlanmıştır. Bu meblağ, yeni kurulacak bir vakfın hizmet üretme, toplumsal yararlar sağlama ve kamuoyu oluşturma gibi aktiviteleri olumsuz etkilemekte, gelişimini engellemektedir. Yeni kurulacak Vakıfların özgülenecek mal varlıkları veya sermayelerin miktarını belirleme yetkisi Vakıflar Meclisinden alınıp, yeni kurulan Vakfın Yönetim kuruluna verilmelidir.

13-STK'ların güçlendirilmesi için aktarılan kaynakların dağılımı adil değildir. Bu da STK'nın gelişmesi ve toplum yararına etkin roller üstlenmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzluğu gidermenin başlıcası STK'ların yardım toplama faaliyetleri yardım toplama kanunu kapsamında çıkartılmalı ve yalnızca bildirim tabii olmalıdır.

14-Siyasal ağırlıklarına ve aldıkları oylara göre siyasi partilere yapılan hazine yardımı gibi, makul üye sayısına ulaşan STK'lara kamusal destek verilmelidir. Örneğin toplanan vergilerin belli bir yüzdesi STK'lara aktarılmalı.

15-Yeni kurulan vakıflarda olduğu gibi, yeni kurulan dernek tüzüklerinde yer alması gereken zorunlu organların sayısı azaltılmalı.

16-Dernek kurmanın önündeki engellerden biri de adres bildirimidir. Adres bildiriminde kat maliklerin 'onay' şartı kaldırılmalıdır.

17-Dernekler için kamu yararı statüsü, vakıflar için ise vergi muafiyeti, kamusal destek açısından önemli karmaşalar yaratmaktadır. Dernekler açısından kamu yararı tanımı çok geniş, vakıfların ise sınırlıdır. Dernek ve Vakıflar için ortak bir kamu yararı tanımı yapılmalıdır.

18-Kadın, LGBTİ+, mülteci hakları alanında çalışan STK temsilcileri de dahil olmak üzere hukuk uygulayıcı kamu otoriteleri ile konuyla ilgili çalışan STK'lar arasında düzenli yuvarlak masa toplantıları düzenlenerek kolluğun eylem ve işlemleri tartışılmalıdır. Bu yuvarlak masa toplantılarının çıktılarını bir rapora dönüştürülerek açık erişiminin sağlanması gerekir.

Medyaya Tavsiyeler:

19-Polisin fail olduğu veya orantısız güç kullandığı olaylara daha çok yer verilerek kamuoyunda polis şiddeti ve yargısız infazlar konusunda farkındalık oluşturulmalıdır.

20-Medya, polisin fail olduğu haberlerde mağdur suçlayıcı bir dil kullanmamalı ve soruşturma süreçleri devam ederken mağduru veya ailesini kriminalize etmekten özenle kaçınmalıdır.

21-Medya, yargısız infaz dosyalarını takip etmeli ve ceza davalarının nasıl sonuçlandığı konusunda kamuoyunu bilgilendirmelidir.

22-Uzman röportajları, aileler ile görüşmeler gibi yöntemler kullanarak yargısız ve keyfi infazların tekrarlanmaması için kamuoyunda farkındalık oluşturulmalıdır.

• Raportörler : Mehmet Tursun – Av. Sinem Hun• İletişim : 1870 Sokak Baran Tursun Apt. No: 42/1 Karşıyaka-İzmir• Telefon : +90 533 440 45 79 (Mehmet Tursun)• E-mail : barantursunvakfi@gmail.com